

MINISTERUL EDUCAȚIEI
UNIVERSITATEA "VALAHIA" DIN TÂRGOVIȘTE
IOSUD – ȘCOALA DOCTORALĂ DE ȘTIINȚE ECONOMICE ȘI UMANISTE
DOMENIUL FUNDAMENTAL ȘTIINȚE UMANISTE
DOMENIUL ISTORIE

TEZĂ DE DOCTORAT

CONDUCĂTOR DE DOCTORAT,
Prof.univ.dr. Gheorghe SBÂRNĂ

DOCTORAND,
Ionela Vasilica RĂDUȚOIU (BANGĂLĂ)

TÂRGOVIȘTE

2022

MINISTERUL EDUCAȚIEI
UNIVERSITATEA "VALAHIA" DIN TÂRGOVIȘTE
IOSUD – ȘCOALA DOCTORALĂ DE ȘTIINȚE ECONOMICE ȘI UMANISTE
DOMENIUL FUNDAMENTAL ȘTIINȚE UMANISTE
DOMENIUL *ISTORIE*

PĂSTORITUL LOCAL – ZONAL ȘI TRANSHUMANȚA DIN ZONELE BRAN ȘI SĂCELE

CONDUCĂTOR DE DOCTORAT,
Prof.univ.dr. Gheorghe SBÂRNĂ

DOCTORAND,
Ionela Vasilica RĂDUȚOIU (BANGĂLĂ)

TÂRGOVIȘTE

2022

CUPRINS:

INTRODUCERE	5
I. PĂSTORITUL – OCUPAȚIE TRADIȚIONALĂ LA ROMÂNI	11
II. PĂSTORITUL DIN ZONELE BRAN ȘI SĂCELE	23
II.1. Cadrul geografic	23
II.2. Cadrul istoric	30
II.3. Evoluția economică	40
II.4. Evoluția satului, gospodăriei și locuinței	65
II.5. Portul popular și țesăturile tradiționale	96
II.6. Obiceiuri, sărbători și rânduieli	108
II.6.1. Obiceiuri, sărbători și rânduieli comunitare	108
II.6.2. Obiceiuri și rânduieli pastorale	110
II.6.2.1. Credințe și practici magice	110
II.6.2.2. Rânduieli pastorale	113
II.7. Păstoritul local-zonal	127
II.7.1. Păstoritul cu văratul în hotarul satului	128
II.7.2. Păstoritul cu văratul la munte	132
III. TRANSHUMANȚA PASTORALĂ	147
III.1. Considerații generale	147
III.2. Factorii care au favorizat practicarea transhumanței pastorale	150
III.3. Istoricul practicării transhumanței pastorale	154
III.3.1. Reglementarea juridică a transhumanței pastorale	154
III.3.2. Iernatul vitelor în Țara Românească și Dobrogea	166
III.3.2.1. Trecerea vitelor pentru iernat	166
III.3.2.1.1. Plaiuri și drumuri ale oilor de la munte la locurile de iernat	166
III.3.2.1.2. Trecerea prin vămi, schele și puncte de carantină	169
III.3.2.2. Aria de răspândire a turmelor aflate în transhumanță	172

a) În Câmpia și Bălțile Dunării	173
b) În Dobrogea	182
III.4. Văratul în munți al turmelor aflate în transhumanță	184
III.5. Transhumanța pastorală de la sfârșitul secolului al XIX-lea până astăzi	190
III.5.1. Declinul transhumanței pastorale	190
III.5.2. Ultimii mocani care au practicat transhumanța	191
III.6. Urmările transhumanței pastorale	193
a) Urmările demografice	193
b) Urmările economice și culturale	202
III.7. Urmași ai mocanilor	211
CONCLUZII	222
GLOSAR	226
BIBLIOGRAFIE	235
ANEXE	262

REZUMAT

Cuvinte cheie: păstorit local-zonal, transhumanță, oierit, mocani brăneni și săceleni, oi, stână

Un studiu istorico-etnografic cu privire la păstorit constituie o temă care astăzi poate fi folosită ca bază teoretică în efortul de configurare a unui nou tip de economie pastoral-agricolă, pornind de la modelul oferit de „economii de vite”, când datorită restrângerii posibilităților de deplasare cu turmele de oi pe spații largi, ca urmare a orientării economice spre forme mai moderne, trebuiau găsite soluții de adaptare. Putem spune că și astăzi este o situație similară, poate chiar mai complicată, dar cu același efort de adaptare, tradițiile, ca elemente identitare, pot fi integrate în modernitatea dominată de noi tehnologii și forme de exploatare economică a spațiului rural.

Acesta este și obiectul lucrării de față, ca pornind de la elementele de stăveche tradiție ale păstoritului, să se parcurgă toate etapele evolutive până în zilele noastre, integrate în întregul mod de viață al satului, pentru că numai într-un sistem integrat și printr-o permanentă adaptare la fluxul rapid de schimbări, putem păstra elementele identitare moștenite de la înaintași.

Păstoritul, fie că este vorba de păstoritul local-zonal, fie că avem în vedere păstoritul de trashumanță, a constituit preocuparea a numeroși cercetători, istorici, etnografi, economiști, sociologi, care au abordat subiectul din perspectiva disciplinei căreia i-au dedicat cercetarea.

Bibliografia păstoritului, cu implicațiile sale în istoria românilor, este vastă, însă am considerat că o lucrare privind această îndeletnicire importantă ca ramură economică și ocupație de bază, din perspectivă istorico-etnografică în zonele Bran și Săcele, care să completeze și să sporească informațiile publicate în studiile de până acum, cu documente și mărturii inedite ale celor care au trăit viața ca păstori, prezentate în întregul context al evoluției istorico-etnografice a satului tradițional, este necesară. Preocuparea pentru abordarea acestei teme a tezei de doctorat „Păstoritul local-zonal și transhumanța zonele Bran și Săcele” este de mai mulți ani și este legată și sentimental de genealogia familiei, în care îndeletnicirile pastorale cu aspectele sale multiple

datează din veacul al XIX-lea și până în zilele noastre. Totodată, am considerat că cele două zone s-au înscris în rândul celor mai dezvoltate centre ale păstoritului românesc și că tratate împreună reflectă realitatea istorică a relației stânse economice și culturale între mocanii brăneni și săceleni, de-a lungul timpului, în lupta dusă, pe baza unor argumente juridice cu vremelnicele stăpâniri, pentru obținerea drepturilor istorice, ca stăpâni de drept ai pământului strămoșesc.

Analizând formele pe care le îmbracă păstoritul în cele două zone, au fost păstoritul local-zonal, în timp ce transhumanța, ca forma cea mai evoluată a păstoritului, s-a desfășurat pe spații largi și a avut o contribuție majoră la dezvoltarea economică și culturală a întregului spațiu românesc. Formularea din titlu subliniază preocuparea de a demonstra că păstoritul se desfășoară într-un spațiu variabil între hotarul satului, munte și câmpie, ceea ce scoate în evidență influența pe care a avut-o complementaritatea reliefului țării noastre, cu cele trei zone, în viața economică și modul ingenios și eficient în care a fost folosit.

În legătură cu prima formulare ca tip de păstorit, numită local-zonal, am pornit de la o realitate constatată de către prestigioși etnografi, aceea că această ocupație presupune o mișcare a turmelor pentru perioada văratului și iernatului în hotarul satului, sau cu văratul în munții din apropiere și iernatul în sat, într-un spațiu profesional, care ține de zona în care se află satul cu gospodăria proprietarului de vite, ceea ce constituie tot o formă a păstoritului local, dar pe care etnografii l-au numit păstorit pendulator, ori acest termen nu este întâlnit la cei care-l practică. De altfel, și formularea din titlu se referă la păstoritul din zonele Bran și Săcele.

În zona Bran, datorită structurii teritoriale, păstoritul local-zonal a fost forma de păstorit mai dezvoltată cu puternice reflexe în toate manifestările de viață ale comunității tradiționale, în timp ce transhumanța a fost tipul de păstorit caracteristic mai ales zonei Săcele, pe care a dezvoltat-o până la cele mai complexe forme, asociată cu agricultura și comerțul, într-o unitate modernă de tipul fermei.

O particularitate care individualizează păstoritul din zona Bran cu cel din Săcele o constituie modalitatea de organizare a păstoritului pe perioada văratului; la Bran stâna era mixtă cu oi și vaci, aparținând în mare parte membrilor obștei satului, în timp ce la Săcele, stâna era numai de oi, care, majoritatea participau la transhumanța pastorală.

În primul capitol “*Păstoritul la români*”, am prezentat caracteristicile generale ale păstoritului românesc, pentru a găsi locul și rolul pe care îl ocupă economia pastorală, în ansamblul economiei românești, privit din perspectivă istorico-etnografică.

În capitolul al II-lea, au fost abordate toate formele de viață pastorală din zonele Săcele și Bran, două dintre cele de importante zone pastorale din Transilvania, cu implicațiile cele mai profunde în dezvoltarea economică, demografică și culturală a Țărilor Române. În zonele Bran și Săcele, cadrul geografic a fost prielnic dezvoltării păstoritului. Masivul Bucegi, cu munții de pe versantul vestic, Clincea, Ciobotea, Noaghea, Vlădușca, Gaura, Cățunu, Guțanu, Pleașa, Greotîșu, aparținând de drept satelor brănene cu întinsele lor pășuni, au oferit condiții pentru vâratul a numeroase turme de vite (în documentele urbariale din secolul al XVIII-lea și mai târziu, în amenajamentele silvice, se menționa și numărul de vite câte pot pășuna). Iar munții situați pe platoul Bucegilor, de pe Valea Ialomiței și până în Valea Prahovei, au constituit spațiul pastoral al turmelor economilor de vite brăneni, care au dezvoltat păstoritul de transhumanță.

Prin poziția sa geografică, Branul este o poartă de trecere prin culoarul Rucăr - Bran, în Muntenia, prin partea de sud-est a Depresiunii Țara Bârsei, pe unde în Evul Mediu trecea cel mai important drum de legătură dintre Transilvania și Țara Românească. Legăturile strânse cu Dâmbovița și Muscelul, pe Văile Ialomiței și Dâmboviței, precum și pe potecile de plai peste munți, pe unde mocanii treceau cu turmele spre și dinspre locurile de iernat din câmpie, au favorizat practicarea păstoritului.

Săcele, cu cele patru sate: Baci, Turcheș, Cernatu și Satulung, situat în sudul Țării Bârsei, la poalele Masivului Piatra Mare, are un teritoriu administrativ în suprafață de 34.466 ha, din care aproape 90% aparține formei montane, constând din munții de pe versanții Masivelor Ciucaș și Piatra Mare, cu o altitudine care atinge 1954 metri, la Vârful Ciucaș, ceea ce explică dezvoltarea păstoritului practicat de vestiții mocani. Prin relieful montan, Săcele se învecinează cu așezările Măneciu și Azuga, de peste munți și au legătură cu Valea Doftanei, arteră de legătură cu zona subcarpatică pe unde mocanii coborau cu turmele în Câmpia și în Bălțile Dunării la iernat. Satele săcelene se află între două drumuri: drumul Timișului și Drumul Teleajenului, principala legătură rutieră între Transilvania și gurile Dunării. Valea Teleajenului era și principalul drum al transhumanței mocanilor săceleni.

Viața pastorală din cele două zone a fost influențată de factorii istorici determinați de interesele puterilor străine care au pus stăpânire pe Țările Române, dar și de sistemul feudal intern, caracterizat printr-o fiscalitate excesivă, abuzuri etc. Din secolul XIV și până la jumătatea secolului al XIX-lea, atât Branul, cât și Săcele, vor aparține Domeniului Cetății Bran, construită la 1377, al cărui stăpân feudal era Brașovul, împrejurare care va favoriza legăturile și acțiunile comune ale economilor de vite din cele două zone, în apărarea intereselor lor.

Intrarea Transilvaniei sub stăpânirea Imperiului Habsburgic la sfârșitul secolului al XVII-lea aduce o sporire a obligațiilor iobăgești atât a celor fiscale, față de Austria, cât și a celor față de stăpânul feudal, Brașovul. În legătură cu practicarea păstoritului, o situație completă a acestor obligații o găsim în recensămintele făcute începând din a doua jumătate a secolului al XVIII-lea de statul austriac, numite „conscriptii urbariale”, în care sunt consemnate veniturile de pe Domeniul Cetății Bran, din satele brănene și din cele șapte sate săcelene: dijma oilor, dijma vițelilor și venitul cășăriilor, aceleași pentru brăneni și săceleni.

La aceste venituri care reveneau Brașovului, se adaugă și veniturile de la munții care aparțineau teritorial satelor brănene și săcelene de pe teritoriul Domeniului Bran. La 1786, când potrivit unor ordine ale Curții de la Viena toate posesiunile orașului Brașov au fost arendate, cu toate veniturile constând din obligațiile feudale, au fost arendați și toți munții din zonele Bran și Săcele.

Săcele și Bran vor rămâne în stăpânirea Brașovului până la Revoluția de la 1848, eveniment istoric la care și-au adus contribuția atât brănenii, cât și săcelenii, prin participarea împreună la Adunarea de pe Câmpia Libertății de la Blaj, unde purtătorul tricolorului a fost Ioan Cavaler de Pușcariu din Bran, iar Nicolae Popea din Săcele, a fost tribun al Branului.

În urma Revoluției de la 1848, prin desființarea iobăgiei, se desființează domeniul feudal al Branului, proprietatea munților revine satelor brănene și săcelene, în urma unor procese și reglementări, încheiate prin aplicarea Legii de reformă agrară din 1921, când au fost expropriați munții care au aparținut Brașovului, cu titlul de munți alodiali. După 1848, satele brănene și cele săcelene devin libere și vor intra sub incidența reglementărilor administrației de stat, înregistrând reorganizări succesive.

Păstoritul a avut o puternică influență asupra evoluției economice a așezărilor din zonele Bran și Săcele, dependentă și de o serie de alți factori dintre care, pentru primele faze de

dezvoltare, cei mai importanți au fost mediul geografic și resursele naturale, care, la rândul lor, au avut un rol determinant în structura ocupațiilor.

Economia satelor zonei Bran a fost în mare parte influențată de raporturile cu zonele Muscel și Dâmbovița, în primul rând prin intermediul economilor de vite brăneni, care practicau transhumanța pastorală și prin schimburile de produse, făcute la târgurile de țară de la Bran, Câmpulung, Fieni, Lăicăi și altele. Dezvoltarea legăturilor economice cu așezările muscelene și dâmbovițene s-a intensificat odată cu închirierea de către mocanii care practicau transhumanța a munților din aceste zone .

La dezvoltarea economică a satelor brănene au contribuit în mare măsură și legăturile cu așezările din Țara Bârsei. Odată cu utilizarea forței hidraulice în scopuri industriale, contactul cu Țara Bârsei se intensifică și are loc o difuziune a instalațiilor tehnice de prelucrarea lânii și în satele brănene stimulată de practicarea transhumanței pastorale care putea oferi materia primă necesară industriei textile. Iar nevoia de lână pentru industria textilă brașoveană declanșează și în satele brănene și secelene o puternică dezvoltare a economiei de vite, o specializare a unor mari întreprinzători proprietari de oi, care vor participa activ la cel mai important fenomen economic, care a fost transhumanța pastorală. La rândul ei, transhumanța pastorală, prin deplasarea turmelor în câmpie, va contribui la dezvoltarea economiei agricole și a schimbului în produse, cu așezările din acest spațiu, mai ales din secolul al XVIII-lea, când cultura porumbului ia amploare și mămăliga din făină de porumb devine alimentul de bază, în asociere cu laptele, în satele cu economie preponderent pastorală.

Contribuția păstoritului la evoluția economiei satelor este evidentă și în evoluția tehnicilor de prelucrare a lânii, impulsionată de pătrunderea și în spațiul brănean și săcelean a instalațiilor acționate hidraulic și pe baza arborelui cu came. De la instalațiile mai simple, pive, dârste și vâltori, s-a trecut în prima jumătate a secolului al XX-lea la instalații mai complexe, mașini de pregătit caierul și de tors lână.

Păstoritul a avut un rol important și în evoluția ocupațiilor; practicarea agriculturii, chiar și așa, în proporții mai reduse, a fost posibilă datorită fertilizării solului cu îngrășăminte, obținute prin creșterea vitelor, păstoritul a impulsionat practicarea meșteșugurilor legate de prelucrarea lemnului folosit pentru confecționarea unui întreg inventar al gospodăriei pastorale (vase de muls oile, găleți, șiștare, bote, putineie), unele lucrate de către dulgheri, altele de către dogarii specializați.

O ocupație dependentă în mare parte de păstorit a fost prelucrarea fibrelor textile: lâna, cânepa și inul, folosite pentru țesutul pieselor de port și al textilelor din interiorul locuințelor, în scopul apărării de intemperii, dar și al punerii în valoare a gustului artistic al femeilor gospodine, prin ornamentică și cromatică, pe care le putem admira și aprecia și astăzi, în colecțiile păstrate de muzee.

De la tunsul oilor și până la țesut, lâna parcurge un lung șir de operații, care sunt și cele mai vechi tehnici de prelucrare și țesut. Femeile țeseau, la războiul vertical, întâlnit în fiecare gospodărie, zeghi și dimie, pentru piesele de îmbrăcăminte, covoare, țoale, ștergare și pânzeturi, pentru piesele de port, pentru pat și pentru prelucrarea laptelui: învelitoarea, zăgârna și altele. Finisarea și îngroșarea țesăturilor de lână (țoale, sărici, straie) la vâltoare și dârste acționate de roata mânăta de apă, se făcea prin vechile tehnici de vâltoare și dârstărit, în timp ce postavurile pentru îmbrăcăminte erau îngroșate la pivele cu ciocane puse în mișcare tot de roata hidraulică ce învârtea axul cu came, care, alternativ, bătea postavul pus în piuă, îl îngroșa și finisa pentru confecționarea pantalonilor de zeghe și a cioarecilor, a leibăricilor și mânecarelor.

Prelucrarea pieilor, ca și prelucrarea lânii, a fost meșteșugul care s-a practicat în strânsă relație cu păstoritul, fiind dependente unul de celălalt și practicat, de obicei, tot de către mocanii cu un număr mai mare de oi. Pieile de oaie erau folosite pentru îmbrăcăminte ciobanilor, dar și pentru confecționarea de către cojocarii specializați a unor piese de port prezente în costumul popular.

Evoluția economică a satelor zonei Săcele a fost dependentă de păstorit, ocupația de bază a românilor din aceste așezări, în timp ce populația de etnie maghiară (ceangăi) se ocupa cu agricultura. Păstoritul a influențat și dezvoltat, un întreg lanț ocupațional, cu cele mai dezvoltate modalități de prelucrare și valorificare a produselor pastorale, lâna și laptele.

Mocancele săcelene au dezvoltat îndeletnicirea casnică de prelucrare a lânii în cele mai arhaice tehnici, ajungând să fie cele mai vestite țesătoare din Țara Bârsei. Din lâna țigaie țeseau dimia albă și zeghea, pentru piesele de îmbrăcăminte, țoale și sărici din lână țurcană, cu firul tras, îngroșate apoi și finisate la pivele și dârstele din întregul spațiu săcelean, și într-o concentrare mai mare la ieșirea spre Brașov, așezare care a și fost botezată cu toponimul Dârste.

Femeile din Săcele făceau și stofe din lână, de diferite finețuri, folosite la piesele de vestimentație ale orășenilor. Țesătoarele săcelene au fost preocupate și de valoarea artistică a țesăturilor de lână, de decorul în diverse tehnici și de cromatica acestora, folosind tehnica vopsitului natural cu culori obținute din diverse plante.

În lucrare este tratată pe larg influența păstoritului asupra evoluției satului, gospodăriei și locuinței, alături de factori: geografici, economici, demografici și istorici. Fiind o zonă de munte cu ocupația de bază creșterea animalelor, primele vetre de sat în spațiul brănean s-au format în apropierea munților și pădurilor, aproape și de căile de comunicație peste munți, cu amplasarea primelor gospodării care au constituit și primele vetre de sat, cătunele.

Pe măsură ce numărul populației crește, noile familii ocupă terenuri libere fie din vale, fie pe alte culmi, ceea ce a condus la formarea așezărilor de vale, Moeciu de Sus, mai târziu Moeciu de Jos, Zbârcioara, Șimon, Poarta și a așezărilor cu gospodării risipite pe culme și pe coaste, Măgura, Peștera și Fundata, considerate printre cele mai reprezentative de acest tip din țară. Pe măsură ce are loc dezvoltarea industriei textile și pe văi, apar instalațiile de tehnică populară, așezate pe firul apelor: pive, dârste, joagăre pentru prelucrarea lemnului, a morilor pentru măcinat cerealele, precum și ca urmare a dezvoltării legăturilor comerciale cu zonele învecinate, gospodăriile se înșiră de-a lungul drumului, astfel încât satul capătă forma de sat de tip adunat, de-a lungul drumului.

Evoluția gospodăriei brănene a putut fi urmărită începând din a doua jumătate a secolului al XVIII-lea, când întâlnim și primele mențiuni documentare. O descriere mai detaliată o avem din 1834, cu prilejul inventarierii bunurilor rămase de la preotul Nicolae Aldulea, din Moeciu: „o casă de zid cu casa ei den îndărăpt și cu un celar, tindă, foișor și pimniță, o prăvălie de bârne cu căsuță, tindă și grajdul ei, în dosul acesteia o altă casă din lemn cu tindă, două șopuri cu un grajd și cuptorul de pită în dos, grădina cu 10 meri, 7 peri, 10 pruni, 21 de rânduri de stobor”. Gospodăria are în componență și o prăvălie cu căsuță, tindă și un grajd, dovadă că este vorba de o gospodărie situată lângă drumul Branului, care dezvoltă și o activitate comercială. Deasemenea, în dotarea acestei gospodării se află și un cuptor de pâine, cea mai veche dovadă, cunoscută până acum, privind apariția acestei componente în planul gospodăriei,

Din punct de vedere funcțional, gospodăria brăneană, dependentă de tipul de ocupații practicate de către proprietari, este o gospodărie a ocupațiilor mixte: creșterea vitelor, agricultura

și lucrul la pădure. Evoluția economică de la sfârșitul secolului al XVIII-lea, în domeniile prelucrării lânii și a lemnului, a condus la apariția gospodăriilor specializate care aveau, ca principală construcție economică, instalația de tehnică populară, unele pentru prelucrarea lânii, altele pentru prelucrarea lemnului.

Atragerea gospodăriei brănene spre economia de schimb în cea de a doua jumătate a secolului al XIX-lea, corelată cu posibilitatea asigurării pășunatului în hotarul satului pe timpul văratului pentru vacile cu lapte, mai ales în satele Șirnea și Fundata, au condus la profilarea unor gospodării spre o activitate economică mai eficientă axată pe prelucrarea laptelui în gospodărie în așa numitele cășării și desfacerea produselor obținute pe piețele orașelor Brașov și Câmpulung Muscel.

Tipică pentru economia pastorală a zonei Bran este gospodăria cu curte închisă, numită la Bran casa cu curte, care parcurge mai multe faze de evoluție până astăzi, când este adaptată funcțiilor economice actuale. O componentă a gospodăriei brănene, la care păstoritul a constituit ocupația de bază, în varianta păstoritului local-zonal, este hodaia, situată în afara vetrei satului, destinată adăpostirii vitelor pe timpul iernii.

Definitorie pentru păstoritul cu văratul la munte este gospodăria pastorală, denumită cu termenul de stână, alcătuită din stâna propriu-zisă, care este un adăpost sezonier cu funcția de atelier, pentru prelucrarea produselor din lapte și spațiu pentru păstrarea brânzeturilor și alimentelor pentru hrana ciobanilor.

Satele săcelene Satulung, Cernatu, Turcheș și Baciș se întind pe o suprafață de 34.466 hectare, din care aproape 90% aparține zonei montane favorabile păstoritului, determinând populația românească să practice acest tip de economie și totodată să se așeze cu gospodăriile lor în partea dinspre pădure, cât mai aproape de plaiurile care duceau spre munți. Relieful diferit de cel din zona Bran, unde Platforma Branului a permis formarea unor așezări de tip risipit în primele faze de evoluție, a făcut ca satele săcelene să se dezvolte ca așezări de tip adunat, cu gospodării înșirate de-a lungul unor ulițe, un mod de abordare a structurii vetrei satului specific tuturor așezărilor românești.

Interioarele caselor mocănești erau adaptate funcționalității gospodăriei, însă putem remarca la locuința săceleană, grija pentru organizarea interiorului casei mari, numită chiar casa

de cinste, unde erau primiți oaspeții și unde se desfășurau toate evenimentele din viața omului, la care participa întreaga comunitate.

Păstoritul și-a adus contribuția la asigurarea materiei prime pentru piesele de îmbrăcăminte și a textilelor care împodobeau interiorul locuințelor asupra tehnicilor de țesut, îngroșat finisat al textilelor din lână.

Un moment important în viața pastorală avea loc la Sfântul Gheorghe (23 aprilie), când, potrivit calendarului popular, începea vara pastorală. Potrivit tradiției, la Sf. Gheorghe avea loc constituirea turmei pentru vărat și Ieșitul la munte, o sărbătoare pastorală, cunoscută în alte zone sub denumirea de Sâmbra oilor. Ieșitul sau plecarea la munte prilejuia o serie de practici rituale menite să apere integritatea turmei, să o păzească de lupi și de anumite boli.

Păstoritul se desfășoară pe cicluri calendaristice - văratul și iernatul, potrivit calendarului pastoral - și după anumite rânduieli privind organizarea stânei, angajarea păstorilor (ciobanilor), hrana și paza animalelor, repartizarea produselor lactate. Aceste rânduieli au la bază norme de drept străvechi românesc care reglementează drepturile și obligațiile proprietarilor vitelor și stăpânului de munte și raporturile dintre ciobani și stăpânul de munte.

Încadrarea riguroasă în timp și spațiu, dar și în viața comunității sătești, cu norme de comportament precise și obligatorii pentru toți membrii ei, a făcut ca păstoritul să se desfășoare după anumite rânduieli. Rânduielile care privesc organizarea stâniei în munții satelor brănene privesc perioada văratului, pentru vitele membrilor obștei satului, într-o primă fază din ciclul evolutiv.

După ce urcau cu turmele la munte, stăpânul de munte împreună cu baciul și ciobanii tocmiți pentru îngrijirea vitelor organizau întreaga gospodărie pastorală, potrivit rânduielilor care asigurau funcționarea stâniei.

În structura lucrării, cele două tipuri de păstorit: păstoritul local-zonal și transhumanța sunt tratate distinct cu particularitățile privind desfășurarea celor două perioade ale ciclului pastoral văratul și iernatul, suprapuse celor două anotimpuri ale anului pastoral, vara pastorală de la Sfântul Gheorghe (23 aprilie) la Sfântul Dumitru (26 octombrie) și iarna pastorală de la Sfântul Dumitru la Sfântul Gheorghe.

Arealul în care s-a desfășurat viața pastorală în cele două anotimpuri a fost dependentă de locurile de pășunat pe perioada văratului și de posibilitățile pentru asigurarea nutrețului pentru iernatul vitelor

Păstoritul cu văratul pe hotarul satului și iernatul la gospodăriile din sat a avut condiții favorabile de desfășurare în faza satului cu gospodării risipite, cu spații largi între proprietăți și datorită existenței în perimetrul gospodăriilor a unor terenuri cu pâlcuri de pădure și pajiști care nu puteau fi folosite ca fânețe. Pe aceste terenuri, în vremuri mai îndepărtate, proprietarii țineau pe perioada văratului vite, mai ales vaci cu lapte, pentru consumul familial.

O altă variantă a păstoritului local, de străveche tradiție, a fost păstoritul cu văratul pe proprietatea devălmașă a obștei satului. Acest tip de economie pastorală a determinat o puternică dezvoltare economică a satelor brănene și o intensificare a relațiilor economice cu centrele urbane Brașov și Câmpulung. Toate satele brănene au practicat acest tip de economie pastorală, însă cele care au dezvoltat o adevărată industrie a produselor lactate, prin renumitele cășării, au fost Șirnea și Fundata, situate la altitudine și cu teren mai puțin favorabil fânețelor.

Păstoritul cu văratul la munte și iernatul în sat a fost tipul de păstorit preponderant în satele zonei Bran, datorită existenței unui imens spațiu pastoral existent în Masivele Bucegi și Piatra Craiului, unii aflați în proprietatea satelor ca proprietate comunală, după aplicarea Legii de Reformă Agrară din 1921, alții închiriați de la proprietarii din Dâmbovița, de pe Valea Prahovei sau din Muscel.

Prima perioadă a ciclului pastoral este văratul. Este perioada în care vitele, organizate în turme, se deplasează la locurile de pășunat din munte, unde se organizează stâna în înțelesul de complex pastoral, format din construcții, vite și personalul care desfășoară activitățile specifice. Principalul obiectiv al văratului, atât la brăneni, cât și la săceleni, este obținerea produselor lactate, brânza de burduf și urda, conservate pentru a fi consumate în perioada de iarnă. Văratul la munte ținea până în luna septembrie, cât timp oile erau mulse și în funcție de vreme, pentru că în unii ani ninge mai devreme și ciobanii erau siliți să coboare în sat. Economii de vite care mergeau în transhumanță coborau în câmpie.

La stânile obștei satului avea loc răvășitul oilor. Răvășitul are loc în gospodăria stăpânului de munte unde fiecare proprietar ia în primire vitele potrivit înțelegerii încheiate la constituirea stânei. Răvășitul oilor făcea trecerea spre iarna pastorală, printr-o perioadă relativ scurtă, marcată

de băgatul berbecilor în oi și tomnatul în hotarul satului, până la căderea zăpezii, când vitele vor intra în stabulație.

Potrivit calendarului pastoral, iarna pastorală începe la Sfântul Dumitru (26 octombrie), când începe și noul ciclu de reproducere, prin băgatul berbecilor în oi, însă trecerea la iernat nu se făcea la o dată fixă, depindea de vreme, de venirea zăpezii. De altfel, toate momentele de început și sfârșit ale ciclului pastoral, depindeau de mersul vremii.

Proprietarii, care aveau nutrețul necesar hranei pe perioada de iarnă a vitelor, le iernau în sat. Mocanii cu oi multe, peste 1000 de oi (unii ajungeau să aibă și 5000 de oi) le duceau la iernat „în baltă” sau „în jos” (în depresiunea Țara Bârsei). Iernatul „în jos” sau în baltă este o componentă a transhumanței pastorale.

Capitolul al III-lea tratează transhumanța pastorală, forma evoluată a păstoritului la români, caracterizat prin pendularea turmelor de vite între văratul la munte și iernatul la câmpie, o practică importantă din punct de vedere istoric prin implicațiile pe care le-a avut în evoluția economică a Țărilor Române și un factor important în afirmarea premiselor economice, demografice și culturale ale unității naționale.

Păstoritul de transhumanță a fost practicat de către mocani, proprietari a peste 1000-2000 de oi (unii aveau și peste 3000 de oi și chiar mai multe), care aveau gospodăria stabilă, cu întreaga familie, în satele din zona de munte din Transilvania cu centrele cele mai importante, Mărginimea Sibiului, Săcele și Bran din Țara Bârsei și Covasna, precum și din satele cu pronunțată economie pastorală din Subcarpații Meridionali (Vaideeni, Corbi). Turmele erau mânate în deplasarea lor de către ciobani, angajați „cu anul” cu plata în natură (oi, haine, produse lactate și bunuri gospodărești, după „tocmeală”) majoritatea tineri necăsătoriți, în timp ce proprietarii vitelor se deplasau din satul lor la locurile de iernat pentru reglementarea relațiilor cu stăpânii terenurilor și pentru aprovizionarea târlei cu cele necesare: alimente și îmbrăcăminte pentru ciobani, sare pentru vite și altele.

Mocanii brăneni și săceleni practicau transhumanța pastorală cu văratul vitelor în munții din zonele Prahova, Dâmbovița și Muscel și prin coborârea turmelor pentru iernat în Câmpia și Balta Dunării și mai intens în Dobrogea de la jumătatea sec. XVIII, regiune pe care au populat-o și au adus o însemnată contribuție la dezvoltarea ei.

Transhumanța pastorală presupune însă creșterea unui număr mare de oi, cu mult peste nevoile gospodăriei, dar este condiționată și de existența unor întreprinzători, menționați în

documente, așa cum am evidențiat, ca „economi de vite”, oameni înstăriți, interesați să obțină venituri însemnate pe care să le investească în prosperitatea familiei, în educația copiilor, școliți, unii la teologie, să fie preoți în sat, alții la drept, reprezentându-i în raporturile cu partenerii de afaceri.

Dragostea pentru animale a fost și ea un factor mobilizator, care a impulsionat practicarea păstoritului intensiv. Privind motivația mentală a practicării transumanței pastorale, sociologul Traian Herseni, făcând referire la mărginenii Sibiului, apreciază că: *„pe mocani îi mână la iernat în câmpie, mai ales, o nevoie adâncă de a lupta împotriva oricărui destin vitreg, de a răspunde provocărilor vieții pentru a nu se lăsa dominați sau doborâți de ele, pentru a le înfrunța și depăși.”*

Dar pentru creșterea unui număr mare de oi era nevoie de asigurarea hranei pe timp de iarnă, pe care fânețele din satele brănene și săcelene nu o puteau asigura, aceasta constituind principala cauză a căutării de locuri pentru iernat. Dacă pe timpul văratului pășunile din munții Carpați erau suficiente, pe timpul iernatului, vegetația din zona de câmpie a Bărăganului și a bălților înșirate de-a lungul Dunării și de partea cealaltă, din Dobrogea, putea asigura hrana a peste 200.000 de oi și după estimările unor istorici, chiar și până la un milion și jumătate de oi și mult peste 1000 de cai.

Iernatul în câmpie a fost posibil deoarece această vegetație era îndestulătoare în timpul iernii, datorită climei mai blânde, dar și într-o vreme în care, mare parte din pământ, nu era încă transformată în teren arabil, iar bălțile răspândite de-a lungul Dunării, nu erau asanate și asigurau hrana pe timpul iernii, a sute de mii de oi, așa cum rezultă din statisticile vremii. În aceste locuri și mai ales în Dobrogea, iarna nu durează, de cele mai multe ori, mai mult de 5-6 săptămâni, dar chiar și în acest timp, vitele găsesc iarbă pentru hrană.

Acestor condiții naturale favorabile li se adaugă interesul stăpânirii din Țara Românească de a spori veniturile vistieriei, de pe urma mocanilor, rezultate din achitarea obligațiilor prevăzute în reglementările și legile emise de către Stăpânire. În același timp și Imperiul Otoman care, după cum știm, își exercita suzeranitatea asupra Țării Românești și Moldovei. Era interes în stimularea păstoritului, deoarece aducea venituri însemnate Vistieriei și asigura aprovizionarea turcilor cu oi pentru carne. Vânzarea oilor era reglementată, dar această afacere a generat numeroase abuzuri și conflicte între mocani și saigi turci, mediate, de cele mai multe ori, de către domnitorii Țării

Românești și din sec. XVIII de către Imperiul Habsburgic, interesat, de asemenea, în promovarea transhumanței care aducea venituri mari Curții de la Viena.

Practicarea păstoritului de transhumanță a fost impulsionată de cererea de materie primă pentru industria textilă, care, începând din secolul al XVIII-lea, pornind din Anglia, se răspândește spre centrul și răsăritul Europei. În legătură cu acest fenomen are loc și difuziunea instalațiilor de prelucrare a lânii, pivele și dârstele, pe care literatura etnografică le consemnează ca fiind instalații de tehnică populară, economii de vite având astfel posibilitatea vânzării lânii la breslele țesătorilor din Țara Bârsei și chiar dincolo de hotarele țării ajungând până la Viena.

Alternanța sezonieră, între munte pentru vărat și câmpie, pentru iernat a turmelor mocanilor, a fost favorizată și de existența unor drumuri, așa numite drumuri ale oilor care plecând din Munții Ciucaș și din vârful Bucegilor, coborau spre câmpie prin locuri cu pășuni și livezi, apoi prin câmpie unde găseau din abundență hrană pentru vite, proprietarii terenurilor fiind chiar mulțumiți că turmele asigurau și îngrășămintele pentru terenul agricol.

Pe măsură ce crește cererea de lână și carne, se vor desprinde cei mai întreprinzători mocani, întâlniți în documentele vremii încă din secolul al XV-lea sub numele de „economi de vite”, care vor practica transhumanța pastorală, mai intens în secolul al XIX-lea, când a crescut interesul pentru vitele și produsele pastorale din partea celor două puteri: Imperiul Otoman și Imperiul Austriac și astfel posibilitatea valorificării acestora, ceea ce a condus și la desprinderea unei părți dintre mocani care se vor ocupa de comerț.

Transhumanța pastorală a fost reglementată prin privilegiile acordate de către domnitorii Țării Românești, cel mai vechi din secolul al XV-lea dat de către domnitorul Vladislav Vodă la 1452. Păstorii ardeleni care practica transhumanța în Țara Românească nu plăteau nici o dijmă pentru vistieria domnească, până la 1629, în schimb erau obligați să se învoiască cu proprietarul muntelui sau moșiei, căruia trebuia să îi dea o taxă numită „adetul muntelui”, achitată în natură.

Începând din secolul al XVIII-lea, ca urmare a dezvoltării industriei textile în sudul Transilvaniei, cât și datorită importanței economice a practicării acestui tip de păstorie, intensiv pentru puterilor vecine, Imperiul Habsburgic și Imperiul Otoman, păstoria de transhumanță ia amploare.

În noile condiții, pentru a stimula transhumanța pastorală, care să aducă mai multe venituri Vistieriei, domnitorii din Țara Românească și Moldova emit o serie de privilegii. În acest scop, la 15 noiembrie 1719, domnitorul Țării Românești, Nicolae Mavrocordat, acordă privilegiul

prin care stabilea că transilvănenii vor putea ține oi „câte vor avea să le pască de toamna până la Sf.Gheorghe”, iar pentru plata pășunatului „unde își bagă oile la baltă să aibă a se tocni cu stăpânul moșiei, stăpânirii să-i dea oieritul domnesc, 10 bani de turmă”, cu condiția ca primăvara când pleacă la munte să dea un miel de turmă. Mocanii aveau obligația ca Stăpânirii să-i plătească pentru pășunat o arendă numită „adetul muntelui” achitată în natură, fie într-un număr de oi, fie în produsele lor.

După intrarea Transilvaniei sub stăpânirea Imperiului Hapsburgic, pe lângă alte măsuri fiscale, are loc și organizarea și reglementarea păstoritului ardelenilor în Moldova și Țara Românească, de către autoritățile transilvănene în anul 1721, în contextul reorganizării vamale, printr-un regulament făcut de inspectorul vamal.

În a doua jumătate a secolului al XVIII-lea, în Transilvania se înregistrează o accentuare a dezvoltării economice, ca urmare a ponderii pe care începe să o capete producția manufacturieră. Se adâncește contradicția dintre economia naturală, închisă, specifică feudalismului și economia bazată pe schimb, datorită lărgirii pieței interne și a legăturilor economice și culturale, dintre toate provinciile istorice românești. În agricultură, încep să pătrundă noile relații, sub forma arendășiei.

În aceste condiții, păstoritul de transhumanță cunoaște o dezvoltare accentuată, stimulată și de creșterea interesului turcilor pentru aprovizionarea cu oi a Constantinopolului. În același timp crește și interesul statului austriac, pentru protejarea păstorilor ardeleni, în Țara Românească și Moldova, datorită veniturilor mari, pe care le aduceau Curții de la Viena; se înființează consulate speciale în zonele de intensă transhumanță pastorală, un consulat la Galați și un viceconsulat la Hârșova.

O altă chestiune care trebuia reglementată a fost legată de vânzarea oilor către turci, ai căror saigii comiteau numeroase abuzuri. De aceea vânzarea-cumpărarea era reglementată de către domnitori. Pentru reglementarea relațiilor cu saigii turci și stabilirea de comun acord a unui preț convenabil la vinderea oilor, oierii ardeleni se organizează în companii, uneori în asocieri cu negustorii care comercializau lâna. Astfel, la începutul sec. XIX, mocanii se asociază în „Compania oierilor și negustorilor săceleni”, care, la sfârșitul sec. XVIII și începutul sec. XIX, aveau la periferia sudică a Brașovului, vestitele dârste în jurul cărora s-a format un sat numit Dârste.

Stânjenirea păstoritului de transumanță al mocanilor din Transilvania (brăneni, săceleni, mărgineni sibieni) prin numeroase abuzuri comise de către slujbașii Imperiului Otoman avea repercursiuni asupra economiei Țării Românești, a Transilvaniei și implicit a Imperiului Habsburgic. În aceste condiții, agentul austriac la București îl determină pe sultan să emită firmanul din 4 decembrie 1786, în care se stabilesc atât obligațiile, cât și înlesnirile proprietarilor transilvăneni, care duc oile la păscut în Țara Românească.

La sfârșitul secolului al XVIII-lea, documentele atestă o creștere a interesului statului austriac pentru protejarea transumanței pastorale a păstorilor ardeleni în Țara Românească și Moldova, aducători de venituri pentru Curtea de la Viena. Ca urmare, în conflictele care se ivesc între păstori și autoritățile din Țara Românească, intervin și consulii austrieci.

La cererea oierilor transilvăneni, în prima jumătate a secolului al XIX-lea, Vistieria Țării Românești redacta în fiecare an așa numitele „Condiții ale vămilor pentru drepturile și îndatoririle păstorilor austrieci”, în care se reluau unele dispoziții cuprinse în hrisoavele domnitorilor și se preciza obligația oierilor de a plăti și controlul pentru descoperirea vitelor trecute clandestin. De asemenea, se prevedea ca trecerea turmelor peste Dunăre să se facă numai prin punctele în care se află directori de carantină, vameși și slujitori și anume pe la Brăila, Călărași, Giurgiu, Zimnicea, Izvoarele, Calafat și Cerna.

În anul 1852, Secretariatul de Stat al Țării Românești, emite o nouă reglementare a drepturilor și obligațiilor oierilor transilvăneni.

În anul 1865, guvernul român dă o „*Lege pentru reglementarea drepturilor și obligațiilor oierilor*”, care stipula menținerea taxelor de cornărit și oierit, conform reglementărilor anterioare.

În ceea ce privește păstoritul mocanilor în Dobrogea, se pare că până la 1855 nu a existat o înțelegere scrisă între Imperiul Austriac și Imperiul Otoman (Dobrogea era încorporată Imperiului Otoman). Mocanii trecuți în Dobrogea se aflau sub jurisdicția consulatului austriac de la Galați. În anul 1855, la 7 februarie, se încheie o convenție privind păstoritul mocanilor în Dobrogea, prin care se stabilea termenul de pășunat de la 6 luni la 1 an, taxa de pășunat de 56 parale de oaie și o oaie la 500 de oi; în baltă, mocanii trebuiau să se înțeleagă cu arendașii acelor locuri; mocanii nu puteau fi siliți să-și vândă vitele la un preț mai mic decât prețul pieții; puteau trece lâna de la oi fără plata taxei vamale, iar neînțelegerile dintre mocani erau arbitrate de un tribunal otoman, în prezența consulului austriac. Dar pentru apărarea intereselor oierilor ardeleni în Dobrogea, la 1849, a luat ființă Stărostia Mocanilor cu sediul la Hârșova și tot la Hârșova, în

anul 1856, a luat ființă în același scop, un viceconsulat al Austriei avându-l ca viceconsul pe Nicolae Țârcă din Săcelele Brașovului, înrudit cu mocanii brăneni din familia Pușcariu.

La 1865 este dată „*Legea pentru reglementarea drepturilor și obligațiilor oierilor*”, care consemnează existența oierilor transilvăneni cu târle permanente în Câmpia Dunării și pe timpul vâratului și care duceau în Transilvania numai oile și vitele destinate tăierii și vânzării.

Pentru trecerea turmelor de vite la iernat în Țara Românească și în Dobrogea, mocanii săceleni foloseau patru drumuri, cuprinse între Munții Buzăului și Munții Bucegi. Primul era „drumul care pleacă de la Slon – Drajna, al doilea drum era Teleajenul; unde coborau turmele din vreo 15 munți, iar punctul de întâlnire era la Chiulești și Văleni, de unde drumul lua direcția câmpiei, trecând pe la Mehedința, Vadu Săpat, Mizil, Amara, iar de aici turmele se îndreptau spre direcții diferite către moșiile pe care urmau să ierneze, potrivit contractelor încheiate din primăvară. Un alt drum era pe Valea Doftanei, practicabilă până la Teșila, de unde oile urmau Plaiul Schiuleștilor sau Plaiul Gârboavei coborând la Comarnic și de aici spre câmpie.

Cu privire la brăneni, coborârea cu turma desfăcută în cârduri se făcea, de regulă, la Gura Belii lângă Comarnic, urmată de șoseaua Comarnic-Câmpina-Ploiești, apoi prin drumul oilor pe șosea la Albești, de acolo la Ciorani, Siliștea Cotorcii, Gârbovi, Grindu, Colilia, apoi prin mijlocul câmpului la Nisipuri, Viziru, Batogu și la bălțile Dunării.

În prima jumătate a secolului al XX-lea, pentru turmele care coborau la iernat în bălțile Ialomiței sau în Dobrogea. cel mai important drum urmat de brăneni spre câmpie era din Obârșia Ialomiței peste muntele Păduchiosu, în Comuna Cerașu de lângă Măneciu Ungureni, pe lângă Ploiești spre Urziceni-Cioara-Picineaga-Gropeni-Țibănești-Malu Gârluței, unde ajungeau pe la 20-23 octombrie; de aici unele turme treceau cu bacul în Balta Brăilei sau în Dobrogea.

Trecerea turmelor de oi ale mocanilor ardeleni, pentru iernat la sud și la est de Carpați, în Țara Românească și Moldova, se făcea pe baza unor documente eliberate de către autoritățile transilvănene: trecerea păstorilor care însoțeau turmele pe baza unor pașapoarte, iar pentru turmele de vite autoritățile vamale austriece eliberau așa numitele “reghii” (adeverințe).

Turmele oierilor brăneni și săceleni care treceau prin culoarul Rucăr-Bran intrau în Țara Românească prin plaiurile Ialomiței și Dâmboviței.

Până la începutul secolului al XIX-lea, numărătoarea vitelor care erau trecute în Țara Românească era făcută de către plăieșii care păzeau potecile pe unde coborau păstorii ardeleni, iar la punctul vamal se prezenta numai stăpânul turmei cu reghiile eliberate de către autoritățile

vamale austriece în care -după cum am arătat mai sus - era trecut numărul vitelor aduse la pășune.

Între Țara Românească și Dobrogea, linia Dunării a constituit granița, întrucât teritoriul dintre Dunăre și Marea Neagră se afla sub stăpânirea Imperiului Otoman. Ca urmare, trecerea turmelor aflate în transhumanță, se făcea numai prin anumite locuri în care mocanii erau obligați să respecte aceleași reguli ca la trecerea prin vama dintre Transilvania și Țara Românească, să aibă asupra lor reghiile în care era consemnat proprietarul și numărul vitelor (oi, bovine și cabaline) și să respecte regulile sanitare impuse ca urmare a pericolului epidemiilor de ciumă și holeră. Din acest motiv, la 1830, autoritățile organizează un cordon sanitar și la Dunăre, așa cum era și pe linia Carpaților, pentru a împiedica pătrunderea în Principate a epidemiilor de ciumă și holeră. În același scop, pe linia Dunării, s-au organizat puncte de carantină la Brăila, Călărași, Piuța Petrii și Oltenița, pe unde mocanii, având asupra lor reghiile date de administrația transilvană, puteau trece cu turmele lor în Dobrogea.

Păstoritul prezenta interes economic pentru Austria pentru că furniza mari cantități de lână pentru manufacturile textile aducând venituri însemnate vistieriei Imperiului. De aceea, Curtea de la Viena intervine în apărarea intereselor mocanilor și deschide la vadurile mai importante de la Dunăre un consulat la Galați, un viceconsulat, la Rusciuc și la 1856, un viceconsulat la Hârșova, la care în funcția de viceconsul a fost ales renumitul proprietar de vite, N. Țârcă din Satulung. Cea mai importantă arie de răspândire a turmelor aflate în transhumanță era Bărăganul, Balta Dunării și Dobrogea.

Răspândirea turmelor care mergeau la iernat în Câmpia Bărăganului se făcea în funcție de abundența vegetației și după cum se înțelegeau cu proprietarii pentru închirierea terenurilor. Vegetația cea mai bogată era în Bălțile Dunării, unde oile erau hrănite cu iarbă, dar și cu salcie, a cărei coajă, pe care oile o mizdreau, era foarte hrănitoare, având același "venit" (valoare nutritivă) comparabil cu porumbul. Acesta a fost principalul motiv pentru care locurile cele mai frecventate pentru iernat erau în regiunea bălților Dunării, care începe de la Călărași și se termină la Brăila, unde Dunărea Veche se unește cu cea nouă și este formată din două părți distincte: Balta Ialomiței în lungime de vreo 100 de km și Balta Brăilei, lungă de 60 km.

Turmele mocanilor săceleni și brăneni plecau la iernat la sfârșitul lunii septembrie. Drumul de la munte până la locurile de iernat se făcea cam în trei săptămâni. În timp ce turmele erau în drum spre câmpie, stăpânii turmelor înștiințau ocoalele și încheiau contracte pentru

terenul pe care se stabileau. Ajunși în Baltă, oierii așezau târla în apropierea bălților și a terenurilor cu pădure și stufăriș, cu iarbă și salcie pentru hrana oilor, unde își construiau saiale, adăposturi din lemn și stuf, în care erau păstrate toate lucrurile de trebuință. Pentru oi construiau ocoale cu pereți de stuf sau perdele cu un singur perete de stuf contra vânturilor, iar în timpul fătatului oilor construiau saivane din pari de salcie cu acoperiș de stuf și perdeaua ca să apere târla de vânturi.

Din secolul al XIX-lea, avem mai multe informații din care rezultă amploarea pe care o avea transhumanța pastorală pentru iernatul în Câmpia Dunării și în Dobrogea. Un document care consemnează pe toți oierii brăneni, care coboară cu turmele de oi (și cai) la iernat în Bărăgan și bălțile Dunării, numărul acestora și locurile spre care se îndreaptă și aria de răspândire care cuprinde câmpia și bălțile de-a lungul Dunării de la Brăila, la Călărași, cu locurile de iernat: Brăila, Jegălia, Puțul lui Ivan, Gura Ialomiței, Slobozia, Stelnică, Cegani și Călmățui.

Privind transhumanța mocanilor săceleni, documentele vremii menționează prezența lor în Câmpia Dunării, în județele Brăila și Ialomița, ei preferând zona de pășuni, pentru că aveau turmele de oi însoțite de un mare număr de cai, dar și datorită preocupării de a practica și agricultura, devenind cu timpul mari proprietari de exploatații agricole.

Trecerea mocanilor cu turmele lor în Dobrogea a fost favorizată de existența unor întinse suprafețe de teren liber, ținutul dintre Dunăre și Marea Neagră fiind slab populat. Era un teren de stepă cu o bogată vegetație, bună pentru creșterea oilor și cailor care însoțeau turmele în număr foarte mare. Un factor important, care a atras pe mocanii brăneni și săceleni, a fost clima din Dobrogea, cu ierni blânde și scurte. Transhumanța mocanilor în Dobrogea „a fost încurajată de turci (până la 1877) oferindu-le condiții avantajoase, singura plată pe care trebuiau să o achite, fiind aproape simbolică; perioada 1830-1854 - după cum remarcă istoricul Constantinescu Mircești - a fost epoca de aur a păstoritului mocanilor în Dobrogea.

Primele informații privind transhumanța mocanilor săceleni în Dobrogea sunt din 1830, când sunt menționați mai mulți mocani, la trecerea prin Brăila, care aveau turme între 2000 și 6000 de oi, sute de cai, capre și asini, însoțite de obicei de 15 ciobani la fiecare mocan.

În anii următori, numărul turmelor de vite care trec în Dobrogea este în creștere. Astfel, dacă în anul 1833, trec în Dobrogea 36 turme, un an mai târziu, din 81 turme coborâte la iernat, 50 mergeau la Gura Ialomiței, de unde treceau în Dobrogea.

Mulți dintre mocani arendau moșii în Dobrogea și pentru vâratul vitelor, așa cum ne spune și Ion Ionescu, de la Brad, care scria la 1850 următoarele: Primăvara cei mai mulți părăsesc țara. Cei ce rămân arendează pășuni pentru vară. Aceștia sunt săcelenii, siliștenii, poienarii, care trăiesc în Dobrogea de mai multă vreme.

De pe la sfârșitul secolului al XIX-lea, are loc, treptat, declinul transumanței pastorale. Principala cauză a constituit-o restrângerea treptată a spațiului destinat pășunatului pentru turmele care vărau în Țara Românească, începând cu 1829 când, prin înlăturarea monopolului turcesc asupra comerțului cu cereale o parte din moșii sunt transformate în terenuri arabile. După Unirea Principatelor la 1859, are loc reforma agrară din timpul domnitorului Alexandru Ioan Cuza, care prevedea împărțirea moșiilor, care mai înainte erau folosite pentru practicarea păstoritului și împrumutarea țăranilor. A urmat războiul economic-vamal al Principatelor cu Austro-Ungaria la 1886, în urma căruia s-a închis vama dintre cele două țări, pașapoartele de trecere ale oierilor s-au desființat, punându-i în imposibilitatea să-și aducă oile și produsele în Ardeal.

Acestea au fost principalele cauze care au contribuit la decăderea treptată a păstoritului de transumanță, la care se vor adăuga mai târziu și alte cauze economice dintre care: transformarea terenurilor în exploatații agricole, asanarea bălților și industrializarea, care a atras forța de muncă, sunt cele mai importante. Dar și în aceste condiții, mocanii seceleni se adaptează și vor arenda și chiar cumpăra suprafețe întinse de pământ, pe care vor dezvolta o agricultură îmbinată cu creșterea vitelor (turme de oi, vaci, cai) în forme moderne prin organizarea de ferme devenite model. O parte dintre oieri, nemaiputând să-și valorifice produsele, și-au vândut oile și au devenit comercianți. Alții care nu au vrut să renunțe la oierit și-au trecut turmele în Dobrogea, unde s-au stabilit definitiv. N. Iorga nota că: *„După ce au iernat aici mulți ani, mocanii s-au prefăcut în plugari, generația următoare a dat negustori bogați, isteți și economi. Astfel colonizăm Dobrogea nu cu pribegi rătăcitori și săraci, ci cu cele mai bune și mai mândre elemente țărănești.”*

În proporție mai redusă, săcelenii și brănenii continuă să practice păstoritul de transumanță și în prima jumătate a secolului XX, favorizat de legăturile pe care le aveau cu cei care se stabiliseră în așezările din Bărăgan și în Dobrogea, de existența bălților cu vegetația bogată și de posibilitatea aprovizionării cu porumb din satele aflate în apropiere pentru hrana oilor spre primăvară în perioada fătutului.

În strânsă legătură cu păstoritul de transhumanță a avut loc un fenomen de emigrare a românilor din Transilvania în Țara Românească, Moldova și Dobrogea. Documentele consemnează stabilirea acestora în locurile unde veneau în transhumanță, favorizați și de prevederile Convenției încheiate între Transilvania și Țara Românească în anul 1841, care stipula ca ardelenii așezați în Principat să se bucure de statutul de sudiți și să fie scutiți de plata capitației, precum și de alte obligații pe care le aveau sătenii.

Mocanii săceleni au avut o însemnată contribuție la dezvoltarea economică a regiunilor unde s-au stabilit. Fiind vestiți economi de vite, mocanii au contribuit la perfecționarea metodelor de creștere a animalelor în combinație cu agricultura prin sistemul fermelor. Tot în domeniul creșterii animalelor, marii mocanii au contribuit la îmbunătățirea rasei bovine din Principate.

Veniți cu turmele de vite la iernat în Dobrogea, mocanii săceleni și brăneni au cumpărat, din câștigul muncii lor, întinse suprafețe de terenuri și au început să practice și agricultura, alături de păstorit. Mulți au renunțat la pendularea amplă între munte și câmpie și s-au stabilit în satele din Dobrogea, cei mai numeroși în Băltăgești, Topologu și Casimcea, unde au întemeiat gospodării pastoral-agricole model.

Pe lângă aportul pe care l-au adus mocanii la popularea Dobrogei, trebuie să subliniem contribuția pe care au avut-o la dezvoltarea economică a teritoriului dintre Dunăre și Marea Neagră, prin crearea unor exploatații agricole model, de tipul fermelor cu cele două componente, creșterea vitelor și agricultura, într-un echilibru care să asigure o rentabilitate sporită și prin introducerea unor metode moderne tehnice și de organizare.

După cucerirea independenței de stat a României, prin 1884-1885, statul român, urmărind popularea și dezvoltarea economică a Dobrogei, a împroprietărit pe mocanii stabiliți în spațiul dintre Dunăre și Marea Neagră, cu terenurile aflate în proprietatea sa. Mocanii, oameni întreprinzători, au luat suprafețe întinse de pământ. Stabiliți în Dobrogea, mocanii săceleni vor construi biserici, școli, primării, chiar sate întregi, contribuind astfel la dezvoltarea culturală și edilitară a Dobrogei.

În plan social, păstoritul a contribuit la apariția acelor economi de vite, întreprinzători, mai prosperi din punct de vedere economic, care vor investi în dezvoltarea sub aspect cultural-spiritual a familiilor lor și a localităților în care trăiau. Mocanii brăneni își trimiteau copiii la școlile înalte, pentru ca apoi, întorși în satele natale ca învățători și preoți, să contribuie la ridicarea culturală a comunității.

La temelia faptelor economilor de vite care au practicat păstoritul au stat mai întâi calitățile morale ale lor, despre care publicația Gazeta de Transilvania, din 30 ianuarie 1850 scria: *„Cumpătați în trai, economi în chivernisirea averilor, mocanii săceleni au înțeles însemnătatea faptelor de folos obștesc contribuind cu punga la ridicarea bisericilor și școlilor.”* Pe bună dreptate, aceeași publicație, dar din anul 1928, consemna: *„Acești înainte mergători ai unirii tuturor românilor, mocanii, mereu pe drumuri, au fost răspânditorii cântecelor de pretutindeni și ai cărților, ajutând astfel la unificarea graiului și sufletului românesc”*.

Privind viitorul, în ultimul timp s-au lansat mai multe proiecte pentru salvarea păstoritului românesc, incluse în proiectele de dezvoltare durabilă și având ca suport științific *„Inventarul Național al Elementelor Vii de Patrimoniu Cultural Imaterial”*, elaborat de specialiști din Comisia Națională de Patrimoniu Cultural Imaterial și Institutul de Etnografie și Folclor al Academiei Române. Documentul constată că după 1990 și aderarea la Uniunea Europeană, *„transhumanța începe să dispară ca formă arhaică de păstorit, deoarece regulile formei clasice tradiționale a transhumanței s-au schimbat, fiind înlocuite cu normative specifice de bunăstare a animalelor”*. Însă, *„pentru că păstoritul de transhumanță se integrează armonios în conceptul mai larg al economiei sustenabile bazat pe echilibrul resurselor, trebuie să devină proprietăți ale managementului agricol și de protecție a mediului la nivel național și european.”*

Importanța economică a acestei ocupații, care a contribuit și la prima mare revoluție industrială în istoria lumii, prin folosirea lânii în industria textilă, îndeamnă la o reflecție profundă, pornind de la beneficiile pe care le aduc produsele din lână în viața omului, îmbrăcămintea cea mai sănătoasă, precum și textilele și în special covoarele țesute la război, pentru împodobirea spațiilor interioare ale locuinței și care pot fi integrate în arhitectura interiorului, dominată de piesele de mobilier funcțional. Hainele din blană de oaie, în special cojoacele pe care le confecționau cojocarii satelor și cu câteva decenii în urmă, devenise o adevărată industrie la Orăștie, sunt și piese de îmbrăcăminte sănătoase dar și piese de port tradițional armonios integrate, chiar și cu un costum elegant. Revigorarea celor două îndeletniciri, țesutul și cojocăritul, pot contribui la relansarea păstoritului în conexiune cu posibilitățile de practicare pe spații, care intră și în alte zone de interes economic.

THE MINISTER OF EDUCATION
'VALAHIA' UNIVERSITY OF TÂRGOVIȘTE
THE DOCTORAL SCHOOL OF ECONOMICS AND HUMANITIES
THE DOCTORAL STUDY DOMAIN: HISTORY

DOCTORAL THESIS

PhD COORDINATOR,
Prof. Univ. Dr. Gheorghe SBÂRNĂ

PhD CANDIDATE,
Ionela Vasilica RĂDUȚOIU (BANGĂLĂ)

TÂRGOVIȘTE

2022

THE MINISTER OF EDUCATION
'VALAHIA' UNIVERSITY OF TÂRGOVIȘTE
THE DOCTORAL SCHOOL OF ECONOMICS AND HUMANITIES
THE DOCTORAL STUDY DOMAIN: HISTORY

THE LOCAL - ZONAL PASTORALISM AND TRANSHUMANCE IN THE AREAS OF BRAN AND SĂCELE

PhD COORDINATOR,

Prof. Univ. Dr. Gheorghe SBÂRNĂ

PhD CANDIDATE,

Ionela Vasilica RĂDUȚOIU (BANGĂLĂ)

TÂRGOVIȘTE

2022

CONTENTS:

	INTRODUCTION	5
I.	SHEPHERDING - A TRADITIONAL ROMANIAN OCCUPATION	11
II.	SHEPHERDING IN THE BRAN AND SACELE AREAS	23
II.1.	Geographical framework	23
II.2.	Historical framework	30
II.3.	Economic evolution	40
II.4.	Evolution of the village, household, and dwelling	65
II.5.	Folk costumes and traditional fabrics	96
II.6.	Customs, celebrations, and rituals	108
II.6.1.	Community customs, holidays, and rituals	108
II.6.2.	Pastoral customs and ordinances	110
II.6.2.1.	Magical beliefs and practices	110
II.6.2.2.	Pastoral ordinances	113
II.7.	Local-area pastoralism	127
II.7.1.	Herding in the village boundary	128
II.7.2.	Herding in the mountains	132
III.	PASTORAL TRANSHUMANCE	147
III.1.	General considerations	147
III.2.	Factors favouring pastoral transhumance	150
III.3.	History of pastoral transhumance	154

III.3.1.	Legal regulation of pastoral transhumance	154
III.3.2.	Cattle wintering in Wallachia and Dobruja	166
III.3.2.1.	The passage of cattle for wintering	166
III.3.2.1.1.	Sheep plains and roads from the mountains to wintering places	166
III.3.2.1.2.	Crossing through cattle pens, scaffolds and quarantine points	169
III.3.2.2.	Range of transhumant flocks	172
	a) In the Danube Plain and the Danube Borders	173
	b) In Dobruja	182
III.4.	Mountain summering of transhumant herds	184
III.5.	Pastoral transhumance from the end of the 19th century to today	190
III.5.1.	The decline of pastoral transhumance	190
III.5.2.	The last shepherds who practiced transhumance	191
III.6.	The aftermath of pastoral transhumance	193
	a) Demographic consequences	193
	b) Economic and cultural consequences	202
III.7.	Shepherds' descendants	211
	CONCLUSIONS	222
	GLOSSARY	226
	BIBLIOGRAPHY	235
	ANNEXES	262

SUMMARY

Keywords: local-zonal shepherding, transhumance, shepherding, shepherds of Bran and Săcele, sheep, sheepfold.

A historical-ethnographic study of shepherding is a subject that can be used today as a theoretical basis in the effort of configuring a new type of pastoral-agricultural economy, starting from the model offered by "cattle breeders", when, due to the restricted possibilities of moving sheep herds over large areas, as a result of the economic orientation towards more modern forms, solutions had to be found in order to adapt. We can say that the same situation exists today, perhaps even more complicated, but with the same effort of adaptation, traditions, as elements of identity, can be integrated into modernity dominated by new technologies and forms of economic exploitation of the countryside.

This is also the purpose of the following work, starting from the elements of the ancient tradition of shepherding, to go through all the evolutionary stages until today, integrated in the whole lifestyle of the village, because only in an integrated system and through a permanent adaptation to the rapid flow of changes, we can preserve the identity elements inherited from the ancestors.

Shepherding, be it local-zonal shepherding or transhumance shepherding, has been the concern of many researchers, historians, ethnographers, breeders, sociologists, who have approached the subject from the perspective of the discipline to which they have devoted their research.

The bibliography on shepherding, with its implications in the history of Romanians, is vast, but we felt that a work on this important occupation as an economic branch and basic occupation, from a historical-ethnographic perspective in the areas Bran and Săcele, which would complete and enhance the information published in the studies so far, with documents and unpublished testimonies of those who lived life as shepherds, presented in the whole context of the historical-ethnographic evolution of the traditional village, is necessary. The preoccupation

for approaching this theme of the doctoral thesis " The local-zonal shepherding and transhumance in the areas of Bran and Săcele" has been for many years and is also emotionally linked to the family genealogy, in which the shepherding activities with its multiple aspects date from the 19th century to the present day. At the same time, we considered that the two areas were among the most developed centres of the Romanian shepherding and that the two areas treated together reflect the historical reality of the close economic and cultural relationship between the shepherds of Bran and Săcele areas, throughout time, in the battle waged, on the basis of legal arguments with the temporal rulers, to obtain historical rights, as rightful owners of the ancestral land.

Analyzing the forms that shepherding took in the two areas, there was local-zonal shepherding, while transhumance, as the most evolved form of shepherding, took place over wide areas and had a major contribution to the economic and cultural development of the whole Romanian area. The wording in the title underlines the concern to show that shepherding took place in a variable space between the village border, the mountains and the plains, which highlights the influence that the complementarity of our country's relief, with the three areas, had on economic life and the ingenious and efficient way in which it was used.

Regarding the first formulation as a type of shepherding, called local-zonal, we started from a reality noted by prestigious ethnographers, that this occupation involves a movement of herds for the period of the cow-calf and wintering in the village boundary, or with the cow-calf in the nearby mountains and wintering in the village, in a professional area, which is the area in which the village is located with the cattle owner's household, which is also a form of local herding, but which ethnographers have called 'pendulum herding', or this term is not found among those who practice it. Moreover, the wording in the title also refers to shepherding in the areas of Bran and Săcele.

In the area of Bran, due to the territorial structure, the local-zonal shepherding was the most developed form of shepherding with strong reflections in all manifestations of life of the traditional community, while transhumance was the type of shepherding characteristic, especially of the area of Săcele, which developed to the most complex forms, associated with agriculture and trade, in a modern farm-type unit.

A particularity that distinguishes the shepherding in the area of Bran from that of Săcele is the way in which shepherding was organized during the cowherding period; in Bran the sheepfold was mixed with sheep and cows, mostly belonging to the members of the village community, while in Săcele the sheepfold was for sheep only, most of which participated in pastoral transhumance.

In the first chapter "Shepherding in Romania", we presented the general characteristics of Romanian shepherding, in order to find the place and role of the pastoral economy in the Romanian economy as a whole, seen from a historical-ethnographic perspective.

In the second chapter, all the forms of pastoral life in the Săcele and Bran areas, two of the most important pastoral areas in Transylvania, with the most profound implications in the economic, demographic and cultural development of the Romanian Lands, were discussed. In the areas of Bran and Săcele, the geographical setting was favourable for the development of pastoralism. The Bucegi Massif, with the mountains on the western slopes, Clincea, Ciobotea, Noaghea, Vlădușca, Gaura, Cățunu, Guțanu, Pleașa, Greotișu, rightfully belonging to the villages of Bran with their extensive pastures, offered conditions for the herding of numerous herds of cattle (in the town documents of the 18th century and later, in the forestry plans, the number of cattle that could graze was also mentioned). And the mountains on the Bucegi plateau, from the Ialomița Valley to the Prahova Valley, were the pastoral space for the herds of the Bran cattle breeders, who developed transhumance herding.

Due to its geographical position, Bran is a gateway through the Rucar - Bran Pass, in Wallachia, through the south-eastern part of the Țara Bârsei Depression, where in the Middle Ages the most important road linking Transylvania and Wallachia passed. The close links with Dâmbovița and Muscel, along the valleys of Ialomița and Dâmbovița, as well as along the plains paths over the mountains, where the shepherds passed with their herds to and from the wintering places on the plains, favoured the practice of shepherding.

Săcele, with its four villages: Baci, Turcheș, Cernatu and Satulung, situated in the south of the Bârsei region, at the foot of the Piatra Mare Massif, has an administrative area of 34,466 ha, of which almost 90% is mountainous, consisting of mountains on the slopes of the Ciucaș and Piatra Mare Massifs, with an altitude reaching 1954 metres, at Ciucaș Peak, which explains the development of the shepherding practised by the famous shepherds. On its mountainous terrain,

Săcele borders the settlements of Măneciu and Azuga, across the mountains, and is linked to the Valea Doftanei, an artery connecting the subcarpathian area where the shepherds used to winter with their herds in the Danube Plain and in the Danube Wetlands. The villages of Săcele lie between two roads: the Timis road and the Teleajen road, the main road link between Transylvania and the mouths of the Danube. The Teleajen Valley was also the main transhumance route of the shepherds of Săcele.

Pastoral life in the two areas was influenced by historical factors determined by the interests of the foreign powers that took over the Romanian Lands, but also by the internal feudal system, characterized by excessive taxation, abuses, etc. From the 14th century until the middle of the 19th century, both Bran and Săcele belonged to the Bran Fortress Domain, built in 1377, whose feudal lord was Brasov, a circumstance which favoured the links and joint actions of the cattle economies of the two areas in defence of their interests.

Transylvania's accession to the Habsburg Empire at the end of the 17th century brought an increase in the serfdom's obligations both to Austria for tax purposes and to its feudal lord, Brasov. In relation to the practice of shepherding, a complete picture of these obligations can be found in the censuses taken by the Austrian state from the second half of the 18th century onwards, known as 'conscriptiile urbariale', which record the income of the Bran Fortress estate, the villages of Bran and the seven villages of Săcele: the sheep tithe, the calf tithe and the income of the shepherds, the same for the people of Bran and the people of Săcele.

To these revenues, which belonged to Brasov, should be added the revenues from the mountains that belonged to the villages of Bran and Săcele on the territory of the Bran Domain. In 1786, when according to orders of the Court of Vienna all the possessions of the city of Brasov were leased, with all the revenues consisting of feudal obligations, all the mountains in the areas of Bran and Săcele were also leased.

Săcele and Bran will remain under the rule of Brasov until the Revolution of 1848, a historical event to which both the inhabitants of Braşov and Bran contributed, by participating together in the Assembly on the Field of Freedom in Blaj, where the bearer of the tricolour was Ioan Knight of Puşcariu from Bran, and Nicolae Popeea from Săcele, was tribune of Bran.

Following the Revolution of 1848, by abolishing the serfdom, the feudal domain of Bran was abolished, the ownership of the mountains reverted to the villages of Braşov and Săcele, following trials and regulations, concluded by the application of the Agrarian Reform Law of 1921, when the mountains that belonged to Braşov were expropriated, with the title of allodial mountains. After 1848, the villages within Bran and Săcele became free and were subject to state administration regulations, undergoing successive reorganisations.

Shepherding had a strong influence on the economic development of the settlements in the areas of Bran and Săcele, which also depended on a number of other factors, the most important of which, for the first phases of development, were the geographical environment and natural resources, which in turn played a determining role in the structure of occupations.

The economy of the Bran area villages was largely influenced by relations with the Muscel and Dâmboviţa areas, primarily through the Bran cattle herders, who practised pastoral transhumance and through the exchange of products, made at the country fairs of Bran, Câmpulung, Fieni, Lăicăi and others. The development of economic links with the settlements of Muscel and Dâmboviţa intensified with the renting of the mountains in these areas by the shepherds who practised transhumance.

The economic development of the villages of Bran was also largely due to the links with the settlements of Țara Bârsei. With the use of water power for industrial purposes, contact with the Țara Bârsei intensified and there was a spread of technical installations for processing wool in the villages of the Bran area, stimulated by the practice of pastoral transhumance, which could provide the raw material needed by the textile industry. And the need for wool for the textile industry in Brasov triggered a strong development of the cattle economy in the villages of Bran and Săcele areas, a specialisation of large sheep-owning entrepreneurs, who would actively participate in the most important economic phenomenon, which was pastoral transhumance. In turn, pastoral transhumance, by moving flocks to the plains, contributed to the development of the agricultural economy and the exchange of products with the settlements in this area, especially from the 18th century, when maize cultivation became widespread and cornmeal porridge became the staple food, in association with milk, in villages with a predominantly pastoral economy.

The contribution of shepherding to the evolution of the village economy is also evident in the evolution of wool processing techniques, driven by the introduction of hydraulic and overhead camshaft-driven installations in the areas of Bran and Săcele. In the first half of the 20th century, the more complex installations, such as machines for preparing the reed and spinning the wool, moved on from the simpler installations of pikes, distaffs and winches.

Shepherding also played an important role in the evolution of occupations; the practice of agriculture, even if in smaller proportions, was possible thanks to the fertilization of the soil with fertilizers obtained by raising cattle, shepherding gave impetus to the practice of crafts related to the processing of wood used to make a whole inventory of the pastoral household (sheep milking pots, buckets, shears, jars, churns), some worked by carpenters, others by specialized dowagers.

An occupation largely dependent on shepherding was the processing of textile fibres: wool, hemp and flax, used for weaving garments and textiles for the interior of houses, to protect them from the weather, but also to enhance the artistic taste of housewives, through ornamental and chromatic designs, which can still be admired and appreciated today in the collections kept by museums.

From sheep shearing to weaving, wool goes through a long series of operations, which are also the oldest processing and weaving techniques. In the vertical loom, found in every household, women wove heddles and woven for garments, carpets, cloths, clothes, towels and linen, for harnesses, bedding and for milk processing: the wrapper, the cloth and others. The finishing and thickening of woollen fabrics (cloths, shawls, coats) on waterwheel-driven winders and weavers was done by the old techniques of winding and weaving, while the garment linen was thickened at the hammer mills by means of hammers driven by a water wheel turning a camshaft, which alternately beat the linen into the mill, thickened it and finished it to make the trousers, the hammocks, the leggings and the sleeves.

The processing of leather, like the processing of wool, was a craft that was closely related to shepherding, being dependent on each other and usually practised by the shepherds with a larger number of sheep. Sheepskins were used to dress the shepherds and also for the production by specialised sheepskinners of some of the garments used in folk costumes.

The economic development of the villages in the Săcele area was dependent on shepherding, the main occupation of the Romanians in these settlements, while the ethnic Hungarians (ceangai) were engaged in agriculture. Shepherding influenced and developed an entire occupational chain, with the most developed ways of processing and valorising pastoral products, wool and milk.

The shepherdesses of Săcele developed the domestic occupation of wool processing in the most archaic techniques, becoming the most famous weavers in Țara Bârsei. From the fine curly wool they wove white heddles and woven, for clothing pieces, cloths and pullovers made of wool from the Turcana wool, with the thread pulled, then thickened and finished in the fulling mills and water-driven fulling mills of the whole area of Săcele, and in a greater concentration at the outskirts of Brasov, a settlement that was also named with the toponym of "Dârste".

The women of Săcele also made woollen fabrics of various finenesses, used for the clothing of the townspeople. The weavers of Săcele were also involved in the artistic value of woollen fabrics, their decoration in various techniques and their colouring, using the technique of natural dyeing with colours obtained from various plants.

The work deals extensively with the influence of shepherding on the development of the village, the household and the home, together with geographical, economic, demographic and historical factors. Being a mountainous area with livestock breeding as its main occupation, the first village farms in the area around Bran were formed close to the mountains and forests, close to the communication routes over the mountains, with the establishment of the first households which were also the first village farms, the small villages.

As the population grew in number, new families occupied vacant land either in the valley or on other hillsides, which led to the formation of valley settlements, Moeciu de Sus, later Moeciu de Jos, Zbârcioara, Șimon, Poarta, and settlements with scattered households on the hills and hillsides, Măgura, Peștera and Fundata, considered among the most representative of this type in the country. As the textile industry developed and on the valleys, the development of folk technology installations appeared, located along the waterways: fulling mills, water-driven fulling mills, saws for processing wood, mills for milling grain, and as a result of the development of trade links with neighbouring areas, the households were strung out along the road, so that the village took on the form of an assembled village along the road.

The evolution of the Bran household could be traced from the second half of the 18th century, when we find the first documented mentions. We have a more detailed description in 1834, on the occasion of the inventory of the remaining goods of priest Nicolae Aldulea from Moeciu: "a wall house with its house in the right side and with a cellar, a beam, a shed and a barn, a beam shop with a cottage, a shed and its stable, behind it another wooden house with a beam, two sheds with a stable and a bread oven in the back, a garden with 10 apple trees, 7 pear trees, 10 plum trees, 21 rows of stubble". The farm also has a small shop with a cottage, a shed and a barn, proof that it is a farm located near Bran road, which also develops a commercial activity. The household also includes a bread oven, the earliest known evidence of this component in the household plan.

From a functional point of view, the Bran household, depending on the type of occupations practised by the owners, is a household of mixed occupations: cattle farming, agriculture and forestry. Economic developments at the end of the 18th century, in the fields of wool and wood processing, led to the emergence of specialised households whose main economic construction was the folk-technical plant, some for wool processing, others for wood processing.

The attraction of the Bran households towards the exchange economy in the second half of the 19th century, combined with the possibility of providing grazing in the village boundary during the summer for dairy cattle, especially in the villages of Șirnea and Fundata, led to the profiling of some households towards a more efficient economic activity focused on the processing of milk on the farm in the so-called dairies and the sale of the products obtained on the markets of the cities of Brașov and Câmpulung Muscel.

Typical of the pastoral economy of the Bran area is the closed courtyard farm, called in Bran the courtyard house, which has gone through several phases of evolution until today, when it is adapted to the current economic functions. A component of the Bran household, in which shepherding was the basic occupation, in the variant of the local-zonal shepherding, is the temporary shed, situated outside the village's hearth, intended to shelter cattle during winter.

The defining feature of mountain shepherding is the pastoral household, known as the sheepfold, which consists of the sheepfold itself, which is a seasonal shelter with the function of a workshop for processing milk products and a place for storing cheese and food for the shepherds.

The villages of Săcele: Satulung, Cernatu, Turcheș and Baciș cover an area of 34,466 hectares, almost 90% of which belongs to the mountainous area favourable to shepherding, leading the Romanian population to practice this type of economy and at the same time to settle with their households on the side of the forest, as close as possible to the plains leading to the mountains. The different relief from that of the Bran area, where the Bran Plateau allowed the formation of scattered settlements in the early phases of evolution, made the villages of Săcele develop as settlements of the gathered type, with households strung along alleys, a way of approaching the village structure specific to all Romanian settlements.

The interiors of the shepherds' houses were adapted to the functionality of the household, but we can notice in the houses of Săcele, the care for the organization of the interior of the big house, even called the house of honour, where guests were received and where all the events of the person's life took place, in which the whole community participated.

The shepherd made its contribution to the supply of raw materials for the clothing and textiles that decorated the interiors of the houses over the techniques of weaving and finishing wool textiles.

An important moment in pastoral life took place on Saint George's Day (23 April), when, according to the popular calendar, the pastoral summer began. According to tradition, St. George's Day was the day of the herd's formation for the herding and going out to the mountains, a pastoral feast, known in other areas as the "Sambra Oilor". Going out or going to the mountains was the occasion for a series of ritual practices designed to protect the integrity of the flock, to protect it from wolves and certain diseases.

Shepherding was carried out according to calendar cycles - the summer and the winter according to the pastoral calendar - and according to certain rules concerning the organisation of the sheepfold, the employment of shepherds, the feeding and guarding of the animals and the distribution of dairy products. These rules are based on rules of ancient Romanian law governing

the rights and obligations of the owners of the cattle and the mountain lord and the relationship between the shepherds and the mountain lord.

The rigorous setting in time and space, but also in the life of the village community, with precise and binding rules of behaviour for all its members, meant that herding was carried out according to certain rules. The rules governing the organisation of grazing in the mountains of the villages of Bran relate to the period of calving, for the cattle of the members of the village community, in the first phase of the evolutionary cycle.

After the herds had gone up the mountain, the mountain master, together with the baci and the shepherds assigned to look after the cattle, organised the entire pastoral household (târla) according to the rules that ensured the functioning of the mountain.

In the structure of the work, the two types of shepherding: local-zonal shepherding and transhumance are treated separately with the particularities of the two periods of the pastoral cycle, the summer and the winter, overlapping the two seasons of the pastoral year, the pastoral summer from St. George (23 April) to St. Dumitru (26 October) and the pastoral winter from St. Dumitru to St. George.

The area in which pastoral life was carried out in the two seasons depended on the grazing places on the cow pasture and the possibilities for providing fodder for the wintering cattle.

The grazing with the cowherd on the village border and the wintering at the households in the village had favourable conditions of development in the village phase with scattered households, with wide spaces between properties and due to the existence in the perimeter of the households of lands with forest patches and meadows that could not be used as meadows. In earlier times, the owners used to keep cattle, especially dairy cows, on this land for family consumption.

Another variant of local shepherding, with an ancient tradition, was shepherding with the cowherd on the village's property. This type of pastoral economy led to a strong economic development of the villages of Bran and an intensification of economic relations with the urban centres of Brasov and Câmpulung. All the villages of Bran practised this type of pastoral economy, but the ones that developed a real dairy industry, through their famous dairies, were Şirnea and Fundata, situated at altitude and with land less favourable to meadows.

Shepherding with cattle on the mountain and wintering in the village was the predominant type of shepherding in the villages of the Bran area, due to the existence of a huge pastoral area in the Bucegi and Piatra Craiului Massifs, some of which were owned by the villages as communal property, after the application of the Agrarian Reform Law of 1921, others rented from owners in Dâmbovița, the Prahova Valley or Muscel.

The first period of the pastoral cycle is the summer. This is the period when the cattle, organised in herds, move to the mountain pastures, where the stable is organised in the sense of a pastoral complex, made up of buildings, cattle and staff carrying out specific activities. The main objective of the cattle-breeding, both in Bran and in Săcele, is to produce dairy products, such as curd cheese and udder, which are preserved for consumption in winter. The mountain pasture lasted until September, while the sheep were being milked and depending on the weather, because in some years it snowed earlier and the shepherds were forced to go down to the village. The cattle that went on transhumance went down to the plains.

At the village's sheepfold, sheep were herded. Shearing took place in the mountain landowner's household, where each owner took in cattle according to the agreement made when the sheepfold was established. Sheep herding made the transition to the pastoral winter, a relatively short period marked by the rams being put into the sheep and the sheep being taken to the village border until the snow fell, when the cattle would enter the sheepfold.

According to the pastoral calendar, the pastoral winter begins on St. Dumitru (26 October), when the new breeding cycle begins with the rams being put into the sheep, but the wintering was not fixed, but depended on the weather and the arrival of snow. In fact, the start and end of the pastoral cycle depended on the weather.

The owners, who had the fodder to feed the cattle during the winter, wintered them in the village. Sheep farmers with more than 1000 sheep (some had up to 5000 sheep) took them to winter "in the pond" or "down below" (in the Țara Bârsei depression). Wintering 'down below' or in a pond is part of pastoral transhumance.

Chapter III deals with pastoral transhumance, an evolved form of shepherding among the Romanians, characterised by the pendulum swinging of herds of cattle between the mountain pasture and the lowland wintering, a historically important practice in terms of its implications

for the economic development of the Romanian Lands and an important factor in the affirmation of the economic, demographic and cultural premises of national unity.

Transhumance pastoralism was practised by shepherds, owners of more than 1000-2000 sheep (some had even more than 3000 sheep and even more), who had a stable household, with the whole family, in the villages of the mountain area of Transylvania with the most important centres, Mărginimea Sibiului, Săcele and Bran in Țara Bârsei and Covasna, as well as in the villages with a pronounced pastoral economy in the Southern Subcarpathians (Vaideeni, Corbi). The herds were herded by shepherds, who were hired "by the year" with payment in kind (sheep, clothes, dairy products and household goods, after "haggling"), most of them young unmarried men, while the owners of the cattle moved from their village to the wintering places to settle relations with the landowners and to supply the fair with the necessary things: food and clothing for the shepherds, salt for the cattle and others.

The shepherds of Bran and Săcele practised pastoral transhumance by herding cattle in the mountains of the Prahova, Dâmbovița and Muscel areas and by bringing their herds down for wintering in the Danube Plain and the Danube Wetlands, and more intensively in Dobruja from the middle of the 18th century. They populated the region and made a significant contribution to its development.

Pastoral transhumance, however, involves raising a large number of sheep, far in excess of the needs of the household, but it is also conditioned by the existence of entrepreneurs, mentioned in documents, as we have pointed out, as "livestock savers", wealthy people, interested in obtaining significant income to invest in the prosperity of the family, in the education of children, some educated in theology, to be priests in the village, others in law, representing them in relations with business partners.

The love of animals was also a mobilising factor, which gave impetus to intensive herding. Regarding the mental motivation for the practice of pastoral transhumance, sociologist Traian Herseni, referring to the people of Sibiu's margins, says that "the shepherds were driven to winter in the plains, above all, by a deep need to fight against any fate, to respond to the challenges of life in order not to be dominated or overcome by them, to face and overcome them".

But in order to raise a large number of sheep, it was necessary to provide food in winter, which the meadows in the villages of Bran and Săcele could not provide, and this was the main reason for the search for wintering places. If the pastures of the Carpathian Mountains were sufficient during the summer, during the winter, the vegetation of the Bărăgan plain and the Wetlands along the Danube and on the other side of Dobruja could provide food for more than 200,000 sheep and, according to some historians' estimates, even up to a million and a half sheep and well over 1,000 horses.

Wintering in the plains was possible because this vegetation was abundant in winter, due to the milder climate, but also at a time when much of the land had not yet been turned into arable land, and the puddles spread along the Danube had not been drained and provided food in winter for hundreds of thousands of sheep, according to the statistics of the time. In these places, and especially in Dobruja, winter often lasts no more than 5-6 weeks, but even during this time the cattle find grass for food.

To these favourable natural conditions must be added the interest of the Romanian Rulers to increase the revenues of the Treasury, from the shepherds, resulting from the payment of the obligations laid down in the regulations and laws issued by the Rulers. At the same time the Ottoman Empire, which, as we know, exercised its suzerainty over the Romanian and Moldavian Lands. It was interested in stimulating shepherding, as it brought significant income to the Treasury and ensured the supply of sheep for meat to the Turks. The sale of sheep was regulated, but this business generated numerous abuses and conflicts between the shepherds and the Turks, often mediated by the rulers of Wallachia and in the 18th century by the Habsburg Empire that was also interested in promoting transhumance, which brought in large revenues to the Court of Vienna.

The practice of transhumance pastoralism was driven by the demand for raw materials for the textile industry, which from the 18th century onwards, starting in England, spread to central and eastern Europe. This phenomenon was accompanied by the spread of wool-processing installations, fulling mills and water-driven fulling mills, which ethnographic literature records as being popular technical installations, enabling cattle to sell their wool to the weavers' guilds in Țara Bârsei and even beyond, as far as Vienna.

The seasonal alternation between the mountains for the cowherd and the plains for the wintering of the shepherds' flocks was also favoured by the existence of roads, the so-called sheep roads, which, leaving from the Ciucaş Mountains and the Bucegi mountain tops, went down to the plains through places with pastures and orchards, then through the plains where they found plenty of food for the cattle, the landowners being even satisfied that the flocks also provided fertilizers for the farmland.

As the demand for wool and meat increased, the most enterprising shepherds, known in documents from the 15th century as "cattle herders", would start to practice pastoral transhumance, more intensively in the 19th century, when the Ottoman and Austrian Empires showed a growing interest in cattle and pastoral products and thus the possibility of exploiting them, which led to the departure of a part of the shepherds to trade.

Pastoral transhumance was regulated by privileges granted by the rulers of Wallachia, the earliest from the 15th century given by the ruler Vladislav Voda in 1452. Transhumant shepherds in Wallachia did not pay any tithe to the royal treasury until 1629, instead they were obliged to enter into an agreement with the owner of the mountain or estate, to whom they had to pay a tax called "the tax of the mountain", paid in nature.

From the 18th century onwards, as a result of the development of the textile industry in southern Transylvania and the economic importance of this type of intensive shepherding for the neighbouring Habsburg and Ottoman empires, transhumance shepherding became increasingly important.

Under the new conditions, in order to stimulate pastoral transhumance, which would bring more income to the Treasury, the rulers of Wallachia and Moldavia issued a series of privileges. To this end, on 15 November 1719, the ruler of Wallachia, Nicolae Mavrocordat, granted a privilege by which he established that the Transylvanian people could keep sheep "as many as they had to graze them from autumn until St George's Day", and for the payment of grazing "where they put their sheep to pasture, they had to bargain with the lord of the estate, the lord of the estate would give them 10 bani per flock", on condition that in spring when they went to the mountains they gave a lamb per flock. The sheep farmers were obliged to pay the lords a rent for grazing called "the tax of the mountain" paid in kind, either in sheep or in their produce.

After Transylvania came under the rule of the Hapsburg Empire, in addition to other fiscal measures, the Transylvanian authorities organised and regulated herding in Moldavia and Wallachia in 1721, in the context of customs reorganisation, through a regulation issued by the customs inspector.

In the second half of the 18th century, economic development in Transylvania increased as a result of the importance of manufacturing. The contradiction between the natural, closed economy, typical of feudalism, and the economy based on exchange is deepening, due to the enlargement of the internal market and the economic and cultural links between all the historical Romanian provinces. In agriculture, new relationships begin to enter in the form of tenancy.

Under these conditions, transhumance shepherding developed strongly, stimulated by the growing interest of the Turks in supplying Constantinople with sheep. At the same time, the interest of the Austrian state in protecting the shepherds of the region of Wallachia and Moldavia increased, due to the high income they brought to the Court of Vienna; special consulates were set up in the areas of intense pastoral transhumance, a consulate in Galați and a vice-consulate in Hârșova.

Another issue that needed to be regulated was the sale of sheep to the Turks, whose shepherds committed numerous cases of abuse. Therefore the sale-purchase was regulated by the rulers. In order to regulate relations with the Turkish shepherders and to agree on a suitable price for the sale of sheep, the shepherds of the region organised themselves into companies, sometimes in association with merchants who sold wool. Thus, at the beginning of the 17th century At the end of the 19th century, the shepherds formed the "Company of Shepherds and Merchants of Săcele". 18th and early 17th centuries. At the end of the 18th and end of the 19th century, they had the famous water-driven fulling mills on the southern outskirts of Brasov, around which a village called Dârste was formed.

The hindering of the transhumance shepherding of the Transylvanian shepherds (of Bran, of Săcele and of Sibiu) by numerous cases of abuse committed by the servants of the Ottoman Empire had repercussions on the economy of Wallachia, Transylvania and implicitly on the Habsburg Empire. Under these circumstances, the Austrian agent in Bucharest persuaded the Sultan to issue the firman of 4 December 1786, which laid down both the obligations and the concessions for Transylvanian landowners taking sheep to graze in Wallachia.

At the end of the 18th century, documents show an increasing interest on the part of the Austrian state in protecting the pastoral transhumance of shepherds from Transylvania to Wallachia and Moldavia, who brought income to the Court of Vienna. As a result, Austrian consuls also intervened in the conflicts that arose between the shepherds and the authorities in Wallachia.

At the request of the Transylvanian shepherds, in the first half of the 19th century, the Treasury of Wallachia drew up every year the so-called "Conditions of the customs for the rights and duties of the Austrian shepherds", which repeated some provisions contained in the documents of the rulers and specified the obligation of the shepherds to pay, in addition to the shearing, the control for the illegal discovery of cattle. It was also stipulated that the passage of flocks across the Danube was to be made only through the points where quarantine directors, customs officers and servants were located, namely Brăila, Călărași, Giurgiu, Zimnicea, Izvoarele, Calafat and Cerna.

In 1852, the Secretary of State of Wallachia issued a new regulation of the rights and obligations of Transylvanian shepherds.

In 1865, the Romanian government passed a "Law for the regulation of the rights and obligations of shepherds", which stipulated the maintenance of the sheep and goat-herding taxes, according to the previous regulations.

As far as the shepherding in Dobruja is concerned, it seems that until 1855 there was no written agreement between the Austrian Empire and the Ottoman Empire (Dobruja was incorporated into the Ottoman Empire). The shepherds who crossed into Dobruja were under the jurisdiction of the Austrian consulate in Galati. In the year 1855, on 7 February, a convention was concluded concerning the shepherding in Dobruja, which established the grazing period from 6 months to 1 year, the grazing tax of 56 'parale' per sheep and one sheep per 500 sheep; in the ponds, the shepherds had to agree with the tenants of those places; the shepherds could not be forced to sell their cattle at a price lower than the market price; they could pass on the wool from the sheep without paying customs duty, and disagreements between the shepherds were arbitrated by an Ottoman court in the presence of the Austrian consul. But in 1849, in order to defend the

interests of the sheep farmers in Dobruja, 'Stărostia Mocanilor' was founded in Hârșova and in 1856, also in Hârșova, a vice-consulate of Austria was founded with Nicolae Țărcă from Săcelele Brașov as vice-consul, who was related to the sheep farmers of the Pușcariu family.

In 1865, the "Law for the regulation of the rights and obligations of shepherds" was passed, which records the existence of Transylvanian shepherds with permanent sheep farms in the Danube Plain and during the summer and who only took sheep and cattle to Transylvania for slaughter and sale.

To winter their herds of cattle in Wallachia and Dobruja, the shepherds of Săcele used four roads between the Buzau Mountains and the Bucegi Mountains. The first was the "road from Slon - Drajna, the second road was called Teleajen; where the herds came down from about 15 mountains, and the meeting point was at Chiulești and Văleni, from where the road took the direction of the plain, passing through Mehedința, Vadu Săpat, Mizil, Amara, and from here the herds headed in different directions to the estates where they were to winter, according to the contracts concluded in the spring. Another road was along the Doftana Valley, practicable as far as Teșila, from where the sheep followed the Plaiul Schiuleștilor or Plaiul Gârboavei down to Comarnic and from there to the plain.

With regard to the inhabitants of Bran, the descent with the flock untied in herds was usually made at Gura Belii near Comarnic, followed by the Comarnic-Câmpina-Ploiești road, then by the sheep road to Albești, from there to Ciorani, Siliștea Cotorcii, Gârbovi, Grindu, Colilia, then through the middle of the field to Nisipuri, Viziru, Batogu and the Danube Wetlands.

In the first half of the 20th century, for the herds that went down to winter in the Ialomița Wetlands or in Dobruja. the most important road followed by the people of Braila to the plain was from Obârșia Ialomiței over the Păduchiosu mountain, in the Cerașu Commune near Măneciu Ungureni, near Ploiești towards Urziceni-Cioara-Picineaga-Gropeni-Tibănești-Malu Gârluței, where they arrived around 20-23 October; from here some herds crossed by ferry to Balta Brăilei or Dobruja.

The passage of the sheep flocks of the Transylvanian shepherds, for wintering south and east of the Carpathians, to Wallachia and Moldavia, was done on the basis of documents issued

by the Transylvanian authorities: the passage of the shepherds who accompanied the flocks on the basis of passports, and for the herds of cattle the Austrian customs authorities issued so-called "reghii" (certificates).

The herds of sheep farmers from Bran and Sacele passing through the Rucar-Bran corridor entered Wallachia via the plains of Ialomita and Dâmbovița.

Until the beginning of the 19th century, the count of the cattle that were brought into Wallachia was made by the shepherds who guarded the paths where the shepherds from Transylvania descended, and at the customs post, only the owner of the herd presented himself with the registers issued by the Austrian customs authorities, in which - as we have shown above - the number of cattle brought to pasture was recorded.

Between Wallachia and Dobruja, the Danube line was the border, since the territory between the Danube and the Black Sea was under the Ottoman Empire. As a result, transhumant herds were only allowed to pass through certain places where the shepherds were obliged to follow the same rules as when passing through the customs between Transylvania and Wallachia, to carry their registers with them, which recorded the owner and the number of cattle (sheep, cattle and horses) and to observe the health rules imposed because of the danger of plague and cholera epidemics. For this reason, in 1830, the authorities also organised a sanitary border on the Danube, as they did on the Carpathian line, to prevent plague and cholera epidemics from entering the Principality. For the same purpose, on the Danube line, quarantine points were organised at Brăila, Călărași, Piuă Petrii and Oltenița, through which the shepherds, having the rules given to them by the Transylvanian administration, could cross with their herds into Dobruja.

The shepherds were of economic interest to Austria because they supplied large quantities of wool for textile manufacturers, bringing considerable revenue to the Empire's treasury. That is why the Court of Vienna intervened in defence of the interests of the shepherds and opened a consulate at the most important fords on the Danube in Galati, a vice-consulate in Rusciuc and in 1856, a vice-consulate in Hârșova, where the famous cattle owner N. Țârcă from Satulung was elected vice-consul. The most important area for the transhumant herds was the Bărăgan, the Danube Wetlands and Dobruja.

The spread of the herds that went to winter in the Bărăgan Plain was done according to the abundance of vegetation and according to the agreement with the owners for the land rental. The richest vegetation was in the Danube Wetlands, where the sheep were fed with grass, but also with willow, whose bark, which the sheep were eating, was very nutritious, having the same "income" (nutritional value) comparable to corn. This was the main reason why the most frequented wintering places were in the Danube wetlands region, which starts from Calarasi and ends at Braila, where the Old Danube joins the New Danube and is formed by two distinct parts: the Ialomiței Wetland, about 100 km long, and the Braila Wetland, 60 km long.

The herds of the shepherds from Sacele and Bran went to winter at the end of September. The journey from the mountains to the wintering grounds took about three weeks. While the herds were on their way to the plains, the herdsmen would notify the sheep farms and conclude contracts for the land on which they were settling. Once in the Wetland, the shepherds would set up camp near the ponds and the woodland and reed beds, with grass and willow for feeding the sheep, where they would build their sheds, shelters made of wood and reeds, in which all their essentials were kept. For the sheep they built sheepfolds with reed walls or curtains with a single reed wall against the winds, and during the lambing of the sheep they built willow-tree saivans with a reed roof and a curtain to protect the creep from the winds.

From the 19th century, we have more information about the extent of pastoral transhumance for wintering in the Danube Plain and Dobruja. A document records all the shepherds from Bran who came down with their flocks of sheep (and horses) to winter in the Bărăgan and the Danube wetlands, their numbers and the places to which they went, and their area of distribution, which includes the plain and the wetlands along the Danube from Braila to Călărași, with the wintering places: Braila, Jegălia, Puțul lui Ivan, Gura Ialomiței, Slobozia, Stelnica, Cegani and Călmățui.

As regards the transhumance of the shepherds of Sacele, documents of the time mention their presence in the Danube Plain, in the counties of Braila and Ialomita, preferring the pasture area, because they had their flocks of sheep accompanied by a large number of horses, but also because of their concern to practice agriculture, becoming in time large farm owners.

The passage of the shepherds with their herds into Dobruja was favoured by the existence of large areas of open land, the land between the Danube and the Black Sea being sparsely

populated. It was a steppe land with rich vegetation, good for breeding sheep and horses that accompanied the flocks in great numbers. An important factor that attracted the shepherds of Bran and Săcele was the climate of Dobruja, with mild and short winters. The transhumance of the shepherds in Dobruja "was encouraged by the Turks (until 1877) by offering them advantageous conditions, the only payment they had to pay being almost symbolic; the period 1830-1854 - as the historian Constantinescu Mircești notes - was the golden age of shepherding in Dobruja.

The first information on the transhumance of the shepherds of Săcele in Dobruja dates from 1830, when several shepherds are mentioned as passing through Braila, with flocks of between 2000 and 6000 sheep, hundreds of horses, goats and donkeys.

In the following years, the number of herds crossing into Dobruja increased. Thus, if in 1833, 36 herds passed into Dobruja, a year later, out of 81 herds that went down to winter, 50 went to Gura Ialomiței, from where they passed into Dobruja.

Many of the shepherds also rented farms in Dobruja for cattle breeding, as Ion Ionescu de la Brad tells us, who wrote in 1850: "In spring most of them leave the country. Those who remain lease pastures for the summer. These are the people of Săcele, Siliștea, Poienari, who have been living in Dobruja for a long time.

From the end of the 19th century, the decline of pastoral transhumance gradually began. The main cause was the gradual shrinking of the grazing area for the herds that grazed in Wallachia, starting in 1829, when, with the removal of the Turkish monopoly on the grain trade, part of the farms were transformed into arable land. After the unification of the Principalities in 1859, the agrarian reform of Alexandru Ioan Cuza took place, which provided for the division of the estates, which had previously been used for shepherding and the purchase of land by the peasants. This was followed by the economic war of the Principalities with Austro-Hungary in 1886, when the customs between the two countries were closed, and the passports of the shepherds were abolished, making it impossible for them to bring their sheep and products to Transylvania.

These were the main causes that contributed to the gradual decline of transhumance shepherding, to which were later added other economic causes, the most important of which were

the transformation of land into farms, the draining of the Wetlands and industrialisation, which attracted labour. But even under these conditions, the shepherds of Sacele adapted and leased and even bought large tracts of land, on which they developed agriculture combined with livestock farming (flocks of sheep, cows, horses) in modern forms by organising farms that became models. Some of the sheep farmers, unable to sell their products, sold their sheep and became traders. Others who did not want to give up sheep farming moved their flocks to Dobruja, where they settled permanently. N. Iorga notes that: "After wintering here for many years, the shepherds became ploughmen, the next generation gave rich, clever and thrifty merchants. Thus we colonize Dobruja not with wandering and poor wanderers, but with the best and proudest peasant elements."

To a lesser extent, the people of Sacele and Bran continued to practice transhumance shepherding in the first half of the 20th century, favoured by the links they had with those who had settled in the settlements of the Bărăgan and Dobruja, by the existence of wetlands with rich vegetation and by the possibility of supplying the nearby villages with maize to feed the sheep in spring during the lambing period.

In close connection with the transhumance shepherding there was a phenomenon of emigration of Romanians from Transylvania to Wallachia, Moldova and Dobruja. The documents record their settlement in the places where they came in transhumance, favoured also by the provisions of the Convention concluded between Transylvania and Wallachia in 1841, which stipulated that the inhabitants of Transylvania settled in the Principality enjoyed the status of southerners and were exempted from the payment of the capitation, as well as other obligations that the villagers had.

The shepherds of Săcele made an important contribution to the economic development of the regions where they settled. Being famous cattle breeders, the shepherds helped to perfect the methods of animal husbandry in combination with agriculture through the farm system. Also, in the field of animal husbandry, the great shepherds contributed to the improvement of the cattle breed in the Principalities.

Coming with their herds of cattle to winter in Dobruja, the shepherds from of Săcele and Bran bought, from the earnings of their work, large areas of land and began to practice agriculture, along with shepherding. Many of them gave up their extensive commuting between

the mountains and the plains and settled in the villages of Dobruja, the most numerous in Baltăgești, Topologu and Casimcea, where they established model pastoral-agricultural farms.

In addition, to their contribution to the settlement of Dobruja, the Shepherds contributed to the economic development of the territory between the Danube and the Black Sea by creating model farms, such as farms with two components, cattle breeding, and agriculture, in a balance that ensured greater profitability and by introducing modern technical and organizational methods.

After Romania gained its independence from the state in 1884-1885, the Romanian state, seeking to populate and develop the economy of Dobruja, gave the Shepherds settled in the area between the Danube and the Black Sea the land it owned. The enterprising shepherds took large tracts of land. Settled in Dobruja, the shepherds of Săcele built churches, schools, town halls and even entire villages, thus contributing to the cultural and building development of Dobruja.

On the social level, the shepherds contributed to the emergence of more economically prosperous, enterprising cattle breeders, who would invest in the cultural and spiritual development of their families and the localities in which they lived. The Bran farmers sent their children to high schools, and then returned to their native villages as teachers and priests to contribute to the cultural development of the community.

At the foundation of the deeds of the shepherds who practiced shepherding were first their moral qualities, about which the publication *Gazeta de Transylvania* of 30 January 1850 wrote: "Thrifty in their living, thrifty in the management of their wealth, the Shepherds of Săcele understood the meaning of the deeds of public service, contributing with their purse to the building of churches and schools." Rightly, the same publication, in 1928, wrote: "These forward marchers of the union of all Romanians, the shepherds, always on the road, were the spreaders of songs and books everywhere, thus helping to unify the Romanian language and soul".

Looking to the future, several projects have recently been launched to save the Romanian shepherds, included in the sustainable development projects, and having as scientific support the "National Inventory of Living Elements of Intangible Cultural Heritage", elaborated by specialists from the National Commission for Intangible Cultural Heritage and the Institute of Ethnography and Folklore of the Romanian Academy. The document notes that after 1990 and

the accession to the European Union, "transhumance begins to disappear as an archaic form of herding, because the rules of the traditional classical form of transhumance have changed, being replaced by specific animal welfare regulations". However, "because transhumance pastoralism fits harmoniously into the broader concept of a sustainable economy based on a balance of resources, it must become the property of agricultural and environmental management at national and European level."

The economic importance of this occupation, which also contributed to the first great industrial revolution in the history of the world through the use of wool in the textile industry, calls for deep reflection, starting from the benefits that wool products bring to human life, the healthiest clothing, as well as textiles and especially woven rugs, for adorning the interior spaces of the home and which can be integrated into interior architecture, dominated by functional pieces of furniture. Sheepskin coats, especially the coats that were made by the village shearers a few decades ago and became a real industry in Orăștie, are also healthy pieces of clothing but also harmoniously integrated pieces of traditional wear, even with an elegant suit. The revival of these two occupations, weaving and peeling, can contribute to the revival of shepherding in connection with the possibilities of practicing it on the land, which also enters other areas of economic interest.